

PROFESIONALIZÁCIA UHORSKÉHO MEŠTIANSTVA A ZAČIATKY *BILDUNGSBÜRGERTUMU* V MESTÁCH UHORSKÉHO KRÁĽOVSTVA

ISTVÁN NÉMETH

NÉMETH, István. The Professionalization of the Bourgeoisie and the Beginnings of the *Bildungsbürgertum* in the Cities of the Kingdom of Hungary. *Historický časopis*, 2022, 70, 4, pp. 609–637, Bratislava.

In Hungarian historiography, the term *Bildungsbürgertum* is primarily used to describe the bourgeoisie of the 19th century, although German historiography dates the roots of the term back to the 16th and 17th centuries. The content of the term also differs between Hungarian and German historiography: Hungarian historiography, using primarily Péter Hanák's definition, uses the term to refer to the free-spirited intellectuals, while German historiography generally uses the term to refer to the educated intellectuals, including clergy, state officials, etc.

I describe a process in the context of the ruling elite of the city of Košice that also indicates the extent to which the higher level of society was diverse. By the beginning of the 18th century, the elite in this city was made up of a very wide variety of persons of higher status, which I will show by means of a prosopographical analysis. However, the members of the elite were also very closely related, an analysis which I have carried out primarily on the basis of the registers of births. In the course of the analysis, I will show that even in this early phase of the Hungarian bourgeoisie, a qualified class of city leaders with knowledge of state administration was formed, or was beginning to form, which was very diverse in its social relations: it extended its network of contacts to the local bourgeoisie, the state official class and the local nobility. This heterogeneous group was bound together by a very mixed sense of order and occupation, which also created this socially distinct, intermediate layer. I present the early history and development of this group.

Key words: *Bildungsbürgertum*. Professionalism. Urban history. City leader elite. Prosopography.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2022.70.4.2>

K opísaniu nemeckého *Bildungsbürgertumu* ako spoločenskej skupiny máme k dispozícii množstvo odbornej literatúry, pretože od 80. rokov 20. storočia táto téma patrila k vyzdvihovaným oblastiam výskumu bielefeldskej historickej školy pod vedením Jürgena Kocku. *Bildungsbürgertum* bol v tom období už mnoho desaťročí známym pojmom a poskytoval záchytný bod pre pochopenie, ako sa

vytváralo meštianstvo v Nemecku, rozdelenom do množstva provincií a najmä ako sa vytvárala nemecká intelektuálna elita.¹ Najcharakteristickejším znakom členov tejto spoločenskej skupiny bolo, že ich duševný kapitál a vplyv bol oveľa väčší, než ich hospodárska sila. Spoločenský význam vzdelaného meštianstva ako elitného nositeľa kultúrnych prejavov sa vo veľkej miere zakladal na ich dominantnej pozícii na univerzitách a školách a na vytváraní a šírení verejnej mienky (prostredníctvom tlače a literatúry). Pojem kultúrny kapitál, vytvorený v 20. storočí Pierrom Bourdieuom, vychádza z opisu tohto prostredia.² Zároveň vzdelaná stredná vrstva často preberala zodpovednosť za komunitu, jej vyučovanie a kultúru. Zásadnou charakteristikou vzdelanej strednej vrstvy – aj vo vlastnom obraze – bol spôsob narábania s kultúrou. Vzdelávanie sa tradične pridržiavalo určených pravidiel, ktoré vytvorila a prijala vzdelaná stredná vrstva, ktorá pokladala zároveň za mimoriadne dôležité pestovať humanistickú (najmä grécku) vzdelanosť, literatúru, vedu a angažovať sa v štáte a spoločnosti. V nemeckých provinciách vznikala stredná vzdelaná vrstva tak, že spočiatku, najskôr od nástupu reformácie, prevzali cirkevní intelektuáli žijúci na protestantských farách a univerzitách, ako aj cirkevných strediskách a dvoroch protestantských vládcov funkcie stredovekých kláštorov a biskupských sídiel, ako aj najstarších vzdelávacích inštitúcií. Podľa najnovších výskumov sa táto tendencia uplatnila aj v provinciách s katolíckou väčšinou, keďže priebeh katolíckej obnovy zásadne vplýval na formy vzdelania a inštitúcie, a aj význam správy štátu možno považovať za určujúci.³ Táto skupina sa spočiatku vytvárala okolo profesionálnych kruhov profesorov a stále narastajúceho počtu úradníkov. V prvých vzdelaných stredných triedach boli v obzvlášť vysokom počte osoby s akademickými a slobodnými povolaniami, duchovní a profesori, učitelia, lekárnici, lekári, advokáti, sudcovia, obchodníci, muzikanti, umelci, inžinieri a vysoko postavení úradníci.

V 18. storočí sme svedkami vytvárania širšej spoločenskej vrstvy, ktorej početnosť zvyšovali predovšetkým úradníci – intelektuáli vo verejnej službe neskoroabsolutistického štátu. Správa štátu si totiž vyžadovala veľký počet dobre vyškolených úradníkov. V rámci tejto politiky, najmä vo väčších nemeckých krajinách, štát vytvoril početné vzdelávacie inštitúcie. Lojalitu vznikajúcej vrstvy štátnych zamestnancov jednotlivé štáty získavali prostredníctvom daňových úľav, oslobodenia spod vojenskej služby, alebo uprednostnením pri súdnych

-
- 1 V maďarčine poskytuje podrobný prehľad práca KELLER, Márkus. Fogalmak és határaik. A Bildungsbürgertum és az értelmiség fogalmának összehasonlító vizsgálata. In: *Századvég*, 2006, roč. 11, č. 42, s. 131 – 162.
  - 2 BOURDIEU, Pierre a Jean-Claude PASSERON. *La Reproduction. Éléments d'une théorie du système d'enseignement*. Paris: Editions de Minuit, 1970.
  - 3 DOWE, Christopher. *Auch Bildungsbürger: katholische Studierende und Akademiker im Kaiserreich*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 2006.

pojednávaniach. Tak sa vytvorila nešťátna/nadšťátna meštianska trieda, ktorá sa charakterizovala nie politicky a hospodársky, ale z hľadiska kultúry. Prelom 18. a 19. storočia bol obdobím rozvoja filozofických vied, ktorých výsledky sa stali dokonca obsahom výučby, čo sa prejavilo v označení „*národ básnikov a mysliteľov*“ (*Volk der Dichter und Denker*). Najdôležitejší duchovný produkt a zároveň aj skutočný program *Bildungsbürgertumu* vyslovil na začiatku 19. storočia Wilhelm von Humboldt ideou humboldtovskej výchovy. Podľa nej sa univerzity v prvom rade snažili o to, aby vyprodukovali autonómne osobnosti a svetoobčanov, a nesústredili sa na profesionalizáciu, ale na výchovu vzdelaného ľudstva. V podstate bol *Bildungsbürgertum* postavený do ostrého protikladu s hospodárskym meštianstvom (*Wirtschaftsbürgertum*).⁴

Výskumu inteligencie v Uhorsku sa vo významnej miere venovali Tibor Huszár, Béla G. Németh a Károly Vörös, pričom okrem inteligencie sa sústredili aj na výskum strednej vrstvy obyvateľstva v Uhorsku. Z hľadiska nášho obdobia je dôležité venovať pozornosť práci Károlya Vörösa, ktorý už v 60. rokoch 20. storočia inicioval zozbieranie údajov pre zoznam virilistov a ich analýzu a ktorého výsledky, predovšetkým v súvislosti s platcami daní v Budapešti, boli vydané vo viacerých publikáciách.⁵ Károly Vörös zhrnul svoje výskumy o inteligencii pred rokom 1867 v roku 1975, keď ešte sám nepoužíval pojem *Bildungsbürgertum*. Aj tak sa mu výborne podarilo predstaviť tie skupiny, ktoré on pokladal za inteligenciu a tieto skupiny z veľkej časti patria pod tradične ponímaný pojem „vzdelaný mešťan“. Vo svojej štúdií vyzdvihol, že meštianska inteligencia sa vedľa už aj dovtedy existujúcich predstaviteľov úradníckych, duchovných či iných intelektuálnych povolání verbovala v stále zvyšujúcom sa počte jednák na základe kariér vyžadovaných hospodárskymi nárokmi, ale sčasti aj pomeštiančením nešťachtických vrstiev.⁶ Pojem nemeckého pôvodu *Bildungsbürgertum*, v podstate označenie „vzdelaného/učeného meštianstva“, sa objavil už v 70. rokoch 20. storočia. No o rozšírenie tohto pojmu v maďarskej historiografii sa postaral v prvom rade Péter Hanák. Autor, reflektujúc nemecké výskumy meštianstva, zaviedol pojem aj do maďarskej historickej vedy (dovtedy sa totiž objavoval skôr v sociológii a filozofii). V štúdií, ktorá vyšla roku 1985, Hanák pod pojmom *Bildungsbürgertum* (v ostrom protiklade k pojmu *Besitzbürgertum*)

-
- 4 VONDUNG, Klaus a Gerhard DILCHER, eds. *Das wilhelminische Bildungsbürgertum: zur Sozialgeschichte seiner Ideen*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1976; CONZE, Werner a Jürgen KOCKA, eds. *Bildungsbürgertum im 19. Jahrhundert. Industrielle Welt*, Bd. 38, 41, 47 – 48. Stuttgart: Klett-Cotta, 1985.
- 5 A Magyar Történelmi Társulat hírei. In: *Századok*, 1965, roč. 99, č. 1 – 2, s. 332 – 342, 339; VÖRÖS, Károly. *Budapest legnagobb adófizetői: 1873–1917*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1979.
- 6 VÖRÖS, Károly. A modern értelmiség kezdetei Magyarországon. In: *Valóság*, 1975, roč. 18, č. 10, s. 1 – 20.

definoval mešťanov so slobodným myslením a povoláním.⁷ Tento pojem potom neskôr rozšíril, najmä na základe výskumu viedenského mešťanstva. Korene tejto vrstvy s rozhodujúcim vplyvom videl v byrokracii, založenej Jozefom II., ako aj v dôstojníckom zbore. Pôvodne 60 – 70-tisícovú masu tejto vrstvy rozšírili diplomovaní intelektuáli, ktorých počet rástol závratnou rýchlosťou – 70 000 (roku 1851), resp. 200-tisíc (1910), na začiatku 20. storočia ich počet už presiahol 340-tisíc. Členovia rakúskeho *Bildungsbürgertumu* pochádzali z veľkej časti zo stredných vrstiev a táto vzdelaná profesionalizovaná vrstva bola úzko zviazaná nielen s habsburskou štátnou ideológiou, ale aj s lojálnym mešťanstvom. Úradníctvo bolo pevne spojené s inteligenciou nielen osobnými väzbami, ale aj príbuznými ideami a hodnotami. Hanák vo svojej štúdií postavil do ostrého protikladu rakúske a uhorské či viedenské a budapeštianske mešťanstvo a upozornil na markantné rozdiely medzi nimi. Poukázal pritom najmä na chýbajúce vzdelané mešťanstvo a slabý vplyv podnikateľskej vrstvy mešťanstva v uhorskom hlavnom meste.⁸ Gábor Gyáni na základe výskumu virilistov v období dualizmu v Uhorsku a v rámci toho v sedmohradských mestách poukázal na existenciu silnejšej vrstvy vzdelaného mešťanstva. V rámci Sedmohradska poukázal na dva typy miest: jednak na virilistami reprezentované mestá, kde určujúcou silou bola stredná vrstva pozostávajúca z inteligencie a úradníkov (Satmár, Târgu Mureș, ale najmä Kluž), na druhej strane na mestá, ktoré si vytvorili miestne elity z podnikateľského mešťanstva, ako napríklad Temešvár, Varadín, Arad a Brašov. V prvom prípade najpomešťančena vrstva, vytvárajúca mestské elity, je nositeľom charakteristických znakov *Bildungsbürgertumu*, na rozdiel od mešťanov žijúcich z príjmov získaných vďaka profesii, ktorých životný štýl a úroveň prevyšuje ostatných.⁹ V protiklade s týmto Árpád Tóth pri skúmaní peštianskeho úradníckeho mešťanstva len predpokladal, že túto vrstvu je možné spojiť s *Bildungsbürgertumom*.¹⁰

Obdobie, ktoré nás zaujíma, môže byť výborným východiskom ku skúmaniu týchto javov v ich počiatkoch, pretože ide o desaťročia, keď v uhorských slobodných kráľovských mestách dochádza k významným zmenám, ktoré sa naplno rozvinuli v 18. – 19. storočí. Ide o zmeny, ktoré môžu viesť aj ku koreňom vytvorenia *Bildungsbürgertumu*. Jednou zo zmien, ktoré sa vtedy uskutočnili bolo,

7 HANÁK, Péter. A Ringstrasse és a Nagykörút. Bécs és Budapest városfejlesztésének összehasonlítása. In: *Világosság*, 1985, roč. 26, č. 2, s. 74 – 80.

8 HANÁK, Péter. Társadalmi struktúrák a 19. századi Közép-Európában. In: *Történelmi Szemle*, 1997, roč. 39, č. 2, s. 159 – 177, tu 165.

9 GYÁNI, Gábor. A középosztály és a polgárság múltja, különös tekintettel a dualizmus kori Erdélyre. In: PÁL, Judit a János FLEISZ, eds. *Erdélyi várostörténeti tanulmányok*. Csíkszereda, 2001, s. 157 – 177, tu 171, 174.

10 TÓTH, Árpád. Hivatali szakszerűsödés és a rendi minták követése. Pest város tisztviselői a reformkorban. In: *Tanulmányok Budapest Múltjából*, 1996, roč. 25, s. 27 – 60.

že mestskí úradníci sa stále viac stávali štátnymi úradníkmi. Európske pozadie tohto procesu je známejšie, pričom najmä nemecká historiografia sa sústredila na výskum v tejto oblasti. Vyplýva z neho, že „poštátnením“¹¹ miest sa mestské elity, mestskí úradníci stali štátnymi úradníkmi a museli naplniť rovnaké očakávania, aké boli charakteristické v iných správnych odvetviach, napríklad museli skladať skúšky.¹² Tento jav pozorujeme aj v prípade vedúcich predstaviteľov uhorských miest. Podľa nových podmienok sa od úradníkov očakávalo, že budú vzdelaní a budú mať znalosti z práva, verejnej správy a ekonomiky.¹³ Tieto očakávania sa prezentujú v dobových inštrukciách, ako aj v teoreticko-správnych prácach. Len pre ilustráciu uveďme ako príklad tajné nariadenie Leopolda I. (*Was einem Hoff Cammerrath in Rechtssachen politicis und oeconomicis zuwissen ist und obliegt*), v ktorom vymenoval očakávania voči radcom Dvorskej komory. Medzi vymenovanými vlastnosťami na poprednom mieste stojí, že radcovia musia byť vzdelaní v oblasti práva, verejnej správy a vojenstva, pretože pre komorské záležitosti, ktoré sa môžu dostať na jednanie pred Ríšsku dvorskú radu, Rakúsku dvorskú kanceláriu alebo Dvorskú vojenskú radu, je potrebné mať dôkladné vedomosti z týchto disciplín. V opačnom prípade „bez týchto vedomostí môžu dať v službe svojmu pánovi zľú radu a to môže spôsobiť nesmierne škody“. Práve z týchto dôvodov panovník požadoval, aby jeho radcovia „disponovali čo najúplnejšími vedomosťami z oblasti práva“.¹⁴

Spomedzi teoretických prác o verejnej správe je potrebné vyzdvihnúť dielo Veita Ludwiga von Seckendorffa (1626 – 1692), jedného z najvýznamnejších štátnikov svojej doby, podporovateľa starého nemeckého kamealizmu. V práci *Teutscher Fürsten-Stat* nám ponúka pohľad do teórie i praxe správy ranonovekého, stredne veľkého absolutisticko-patriarchálneho stredoeurópskeho štátu. Práve nevšedné prelínanie teórie a praxe urobilo z tohto traktátu v Svätej Nemeccko-rímskej ríši na viac ako storočie jednu z najčítanejších publikácií zaoberajúcich sa politicko-administratívnym myslením. Úradníci zohrávali u Seckendorffa ústrednú úlohu pri vytváraní, upevnení a rozšírení suverénneho štátu. Nepôsobili len ako kompetentní poradcovia panovníka a ako inštitút vykonávateľov jeho moci, ale sprostredkúvali aj jeho vôľu voči podriadeným. Preto Seckendorff nazýval úradnícku vrstvu držiteľom včasného absolutistického štátu. Očakáva-

11 GERTEIS, Klaus. *Die deutschen Städte in der frühen Neuzeit: zur Vorgeschichte der „bürgerlichen Welt“*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1986, 222 s.

12 RÜGGE, Nicolas. *Im Dienst von Stadt und Staat : der Rat der Stadt Herford und die preußische Zentralverwaltung im 18. Jahrhundert*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2000, 387 s.

13 H. NÉMETH, István. Állam és városok – A szakszerűsödés felé vezető első lépések a városi igazgatásban, 1670–1733. In: *Századok*, 2018, roč. 152, č. 4, s. 771 – 808.

14 Österreichisches Staatsarchiv (=ÖStA) Finanz- und Hofkammerarchiv (=FHKA) Alte Hofkammer (=HKA), Niederösterreichische Herrschaftsakten, W-61/A/36/e fol. 1153 – 1154.

nia spisovateľa voči týmto úradníkom boli rovnako veľké, ako sme to mohli vidieť aj v prípade Leopolda I. Podľa jeho predstáv by mal štát vytvoriť, vychovať a zaplatiť kvalitne vzdelaných, spoločensky vynikajúcich úradníkov.¹⁵

Súčasne s modernizáciou štátu a štátnej správy môžeme byť aj svedkami modernizácie mestských úradníkov, kde pri spoločenskohistorických aspektoch taktiež badáme európske súvislosti, ale samozrejme aj rozdiely. V nemeckých provinciách bol v súvislosti s postupom etablovania štátnej správy potrebný veľký počet úradníkov. V protiklade s Uhorským kráľovstvom táto úradnícka garda, vďaka silnej urbanizácii nemeckých provincií, pochádzala z väčšej časti z meštianstva, kým šľachta zastávala významnejšie pozície v jednotlivých dvorských úradoch, i keď často šlo o reprezentatívne úlohy, a v armáde.¹⁶ Vo všeobecnosti sa stávali príslušníci tejto vrstvy súčasťou elity prostredníctvom svojich hodností (*Wertelite*) a stále menej prostredníctvom zastávaných dôležitých funkcií (*Funktionelite*). V rokoch tridsaťročnej vojny bolo už evidentné, že šľachta nemeckých provincií s výnimkou vojenstva stratila v štátnej správe svoj význam a jej počet medzi nositeľmi úradov výrazne poklesol. Meštianska úradnícka elita zastávala dominantnú úlohu v kamealistických a merkantilistických oblastiach (cirkev, justícia, verejná správa).

Táto situácia sa v 18. storočí zmenila, keďže šľachta postupne získavala späť svoje pozície.¹⁷ Pomer nimi zastávaných úradníckych postov však do značnej miery ovplyvňovala skutočnosť, že elita meštianstva, ako aj úradnícka vrstva pochádzajúca z meštianstva sa čoraz viac usilovala o získanie šľachtického titulu. Veľké výskumné projekty v Gießene, Tübingene, Augsburgu, Münsteri a Mainzi v posledných 30 rokoch poukázali na to, že zmena v regrutovaní úradníckej vrstvy prebehla skutočne v opísaných rámcoch a mešt'ania sa aj naďalej dostávali k významným funkciám, najmä v rámci miestnej hospodárskej elity, ako aj v strednej či nižšej časti verejnej správy.¹⁸ Tak sa v nemeckých provinciách

15 PAULUS, Stefan. Rolle und Bedeutung des Beamtentums in Veit Ludwig von Seckendorffs „Teutscher Fürsten-Stat“ (1656). In: *Jahrbuch für europäische Verwaltungsgeschichte*, 2008, roč. 19, s. 85 – 118.

16 Súhrne pozri BÄHLCKE, Joachim. *Landesherrschaft, Territorien und Staat in der frühen Neuzeit*. München 2012, s. 78 – 88.

17 Pozri k tomu zborník zo série konferencií konaných v Büdingeri: FRANZ, Günther, Hg. *Beamtentum und Pfarrerstand 1400 – 1800*. Limburg: Lahn Starke Verlag, 1972.

18 REINHARD, Wolfgang a Mark HÄBERLEIN. *Augsburger Eliten des 16. Jahrhunderts. Prosopographie wirtschaftlicher und politischer Führungsgruppen 1500–1620*. Berlin, 1996; HARTMANN, Anja Victorine, MORAWIEC, Malgorzata a Peter VOSS, Hgg. *Eliten um 1800. Erfahrungshorizonte, Verhaltensweisen, Handlungsmöglichkeiten*. Mainz, 2000; RÜGGE, Nicolas. *Im Dienst von Stadt und Staat : der Rat der Stadt Herford und die preußische Zentralverwaltung im 18. Jahrhundert*. Göttingen, 2000; BLESSING, Bettina. *In Amt und Würden: Bedienstete der Stadt Regensburg von 1660 bis 1802/10*. Regensburg, 2005.

v 17. a 18. storočí vytvorila právnická elita, ktorá obsadila nielen mestské úrady, ale zohrala významnú úlohu aj vo vyšších funkciách štátnej správy.¹⁹ V nemeckých provinciách môžeme byť svedkami profesionalizácie nemeckej šľachty už od 17. storočia,²⁰ ale aj v Uhorskom kráľovstve môžeme pozorovať vzostup počtu študentov jezuitských konviktov a šľachticov navštevujúcich univerzity. Túto tendenciu posilnilo aj Terezianum postavené Máriou Teréziou.²¹

V štúdiu taktiež poukážeme na to, ako nariadenia a nové správne trendy týkajúce sa mestskej politiky na prelome 17. a 18. storočia menili zloženie vedúcich mestských elít Košíc, ako sa vyčleňoval personálny stav elít a ako prebiehal proces profesionalizácie. Predstavenie novej mestskej elity vytvorenej na konci 17. storočia zo spoločenskohistorického hľadiska poukáže aj na proces, ktorý viedol v súvislosti s rastúcou úlohou štátu k vytvoreniu novej, veľmi rôznorodej vrstvy úradníctva. Západoeurópske paralely tohto procesu viedli k vytvoreniu profesionálnej, vysoko vzdelanej a v riadení skúsenej spoločenskej elity, ktorá však žila meštianskym spôsobom života a ktorej korene v Uhorskom kráľovstve siahajú sčasti k novým mestským elitám. Metódou nášho výskumu je čiastočne prosopografia. Využitím archontologických údajov, ktoré sú k dispozícii a pomocou existujúcich prameňov poukážeme na pozadie novej, katolíckej vedúcej mestskej elity Košíc a na dôležitejšie zastávky ich kariér. Veľký dôraz budeme klásť na to, aby sme osvetlili sieť vzťahov, ktorá vznikla medzi členmi nových elít. Primárnym zdrojom pri tom sú z veľmi skorého obdobia zachované košické matriky, v ktorých sme sledovali kmotrovské vzťahy medzi predstaviteľmi košických mestských úradov.²²

-
- 19 HERBORN, Wolfgang. *Die politische Führungsschicht der Stadt Köln im Spätmittelalter*. Bonn, 1977; JAHNS, Sigrid. Juristenkarrieren in der Frühen Neuzeit. In: *Blätter für deutsche Landesgeschichte*, 1995, 131, s. 113 – 134; HERBORN, Wolfgang a Peter Arnold HEUSER. Vom Geburtsstand zur regionalen Juristenelite. Greven und Schöffen des kurfürstlichen Hochgerichts in Köln von 1448 bis 1798. In: *Rheinische Vierteljahrsblätter*, 62, 1998, s. 59 – 160; BRAKENSIEK, Stefan. *Fürstendiener – Staatsbeamte – Bürger. Amtsführung und Lebenswelt der Ortsbeamten in niederhessischen Kleinstädten (1750 – 1830)*. Göttingen, 1999; SCHULZ, Günther, Hg. *Sozialer Aufstieg: Funktionseliten im Spätmittelalter und in der frühen Neuzeit*. München, 2002.
- 20 MÜLLER, Rainer A. Aristokratisierung des Studiums? Bemerkungen zur Adelsfrequenz an süddeutschen Universitäten im 17. Jahrhundert. In: *Geschichte und Gesellschaft*, 10, 1984, s. 31 – 46.
- 21 KHAVANOVA, Olga. Az apai érdemeket a fiúkban jutalmazni... Az iskoláztatás privilégiuma Mária Terézia uralkodása idején. In: *Századok*, 2005, roč. 139, č. 5, s. 1105 – 1129; KÖKÉNYESI Zsolt. A hasznos állampolgár képzése. Közjő és oktatás-nevelés kapcsolata a 18. századi Habsburg Monarchiában. In: *Történelmi Szemle*, 2016, roč. 58, č. 4, s. 519 – 532.
- 22 Štátny archív v Košiciach (ŠtAKE), Zbierka cirkevných matrik (Zb. cirk. matr.). Výskum prebiehal v rámci projektu Lendület Családtörténeti kutatócsoport „A Magyar családtörténet a modernitás előtt: Gyermekkor és mozaikcsaládok a 16–19. században“.

V živote uhorských miest v druhej polovici, ale najmä v poslednej tretine 17. storočia môžeme hovoriť o významnom obrate. V Uhorsku nová, ale v rakúskych dedičných, resp. v česko-moravských krajinách už zavedená náboženská a mestská politika sa prejavila v ovplyvňovaní vnútorného zloženia mestskej rady, ďalej v štátnom dozore nad hospodárením mesta a jeho reformovaním. Opatrenia sa sporadicky zavádzali od roku 1672, ale po roku 1690 už jednotne v každom jednom slobodnom kráľovskom meste. Podobne ako v rakúskych dedičných krajinách, aj v slobodných kráľovských mestách Uhorského kráľovstva sa objavili volební komisári, ktorých úlohou bolo ovplyvniť priebeh volieb v meste, ako aj kontrola mestského hospodárenia. Schopnosť platenia daní mestami totiž veľmi poklesla.²³ Komisári mali uskutočniť podrobný prieskum a na tomto základe vyhodnotiť schopnosť mesta platiť dane a zabezpečiť jeho rekatolizáciu. Na dôležitosť mestského hospodárenia poukazuje skutočnosť, že pri výbere nových predstaviteľov vedenia mesta sa zdôrazňovala príslušnosť ku katolíckemu vierovyznaniu, ale vedľa toho aj znalosti práva a ekonómie.²⁴ Vyslání komisári odvtedy do radov vedúcich predstaviteľov mestských elít nechali zvoliť aspoň polovicu katolíkov, pričom na najdôležitejšie – dôverné pozície (ako richtár a notár) sa dostávali len osoby vybraté komisármi.²⁵

- 23 H. NÉMETH, István. Die finanziellen Auswirkungen der osmanischen Expansion auf die Städteentwicklung in Ungarn. In: CAVACIOCCHI, Simonetta, ed. *La fiscalità nell'economia europea secc. XIII–XVIII – Fiscal Systems in the European Economy from the 13th to the 18th Century*. Firenze: Florence University Press, 2008, s. 771 – 780; H. NÉMETH, István. Városok a csőd szélén. A magyarországi szabad királyi városok eladósodásának hátteréhez. In: BARÁTH, Magdolna a Antal MOLNÁR, eds. *A történettudomány szolgálatában. Tanulmányok a 70 éves Gecsényi Lajos tiszteletére*. Budapest; Győr: Magyar Országos Levéltár 2012, s. 167 – 185.
- 24 ÖStA FHKA AHK Hoffinanz Ungarn (=HFU), Akten RN 360. Dezember 1693. fol. 365–372. 15. 12. 1690; H. NÉMETH, István. „Venerable Senators or Municipal Bureaucrats? The Beginnings of the Transformation of the Estate of Burghers at the Turn of the Seventeenth and Eighteenth Centuries.“ In: *The Hungarian historical review : new series of Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae* 1, 2012, s. 49 – 78, tu 57.
- 25 ČIČAJ, Viliam. Sloboda alebo tolerancia : konfesijné spoluzitie v uhorských slobodných kráľovských mestách. In: LEDVINKA, Václav a Jiří PEŠEK. *Město v převratech konfesionalizace v 15. až 18. století*. Praha: Scriptorium, 2014, s. 425 – 433. K ustáleniu parity pozri štatút prešporskej mestskej rady z roku 1685: Archív mesta Bratislavy, Magistrát mesta Bratislavy (=AMBr), Úradné knihy 2 a 14. fol. 141 – 142. 24. 4. 1685. Pozri aj Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (=MNL OL) Magyar Kamara regisztratórája, Litterae ad Ceameram Scepusiensem (E 23) 22. 4. 1674; MNL OL Magyar Kamara Archivuma, Miscellanea (E 210) Civitatensia 20. t. 2. sz. Viedeň, 22. 12. 1677; Archív Mesta Košice (=AMK), Collectio Schwartzbachiana (=Schw.) No. 9214. Viedeň, 6. 12. 1673; v Levoči: Štátny archív v Prešove, špecializované pracovisko Spišský archív v Levoči, Magistrát mesta Levoče X/36/2; v Banskej Bystrici: Štátny archív v Banskej Bystrici, pracovisko Banská Bystrica, Magistrát mesta Banská Bystrica, Spisy Fasc. 286. Nr. 38. K notárovi pozri aj: HÜBL, Richard. *Die Genreformation in St. Pölten*. St. Pölten: Magistrat der Stadt St. Pölten, 1966, s. 22; ZIMMER-

Zmenila sa aj legitimita vedúcich úradníkov a orgánov. Predtým ju získavali od voliacich mešťanov, no od poslednej tretiny 17. storočia ich do úradu uviedol komisár reprezentujúci panovníka. Keďže štát pokladal mestských úradníkov čoraz viac za svojich vlastných, pri voľbách sa kládol dôraz na to, aby akt voľby nebol len záležitosťou Boha a osôb s volebným právom, ale aby komisári stelesňovali panovnícku nadvládu. Najdôležitejším účinkujúcim volieb sa stal komorský zamestnanec zastupujúci panovníka. Predmety symbolizujúce mestské zastupiteľstvo (palica, kľúče, meč) museli odovzdať panovníkovmu človeku a od neho ho novozvolení predstavení dostali späť, respektíve on potvrdzoval platnosť volieb. Zmenila sa aj úloha rímskokatolíckej cirkvi. V prítomnosti komorského komisára sa aj evanjelickí radní povinne museli zúčastniť prísahy nového richtára, ktorá prebiehala v kostole za asistencie katolíckych kňazov a hymien.²⁶ Povinnou súčasťou volieb sa stala procesia, na ktorej museli byť prítomní všetci účastníci volieb mestskej rady. Miestom zloženia prísahy richtára sa stala mestská fara a nie radnica, resp. do textu prísahy sa povinne dostali svätci a Panna Mária, na ktorú museli prisahať aj protestanti.²⁷ Zmenila sa aj prax volieb. Namiesto dovtedajšej aklamácie museli voliči po jednom odovzdať svoj hlas. V tých mestách, kde volili všetci mešťania, postupne zaviedli elektorský systém, teda právo voliť preniesli na volenú obec alebo členov vonkajšej rady.²⁸

Dôležitou náplňou práce volebných komisárov bol výber politickej elity miest. Okrem príslušnosti ku katolíckej viere potencionálny mestský úradník musel disponovať majetkom a zodpovedajúcim vzdelaním.²⁹ V niektorých mes-

---

MANN, Wolfgang. *Rekatholisierung, Konfessionalisierung und Ratsregiment. Der Prozeß der politischen und religiösen Wandels in der österreichischen Stadt Konstanz 1548–1637*. Sigmaringen: Thorbecke, 1994, s. 172 – 183; PO-CHIA HSIA, Ronnie. *Society and Religion in Münster, 1535–1618*. New Haven: Yale University Press, 1984, s. 93 – 116.

26 V prípade Prešporka pozri AMBr, Úradné knihy 2 a 12 fol. 91 – 92. 24. 4. 1673.

27 H. NÉMETH, István. Pre-Modern State Urban Policy at a Turning Point in the Kingdom of Hungary: The Elections to the Town Council. In: SCHLÖGL, Rudolf a Jan Marco SAWILLA, eds. *Urban Elections and Decision Making in Early Modern Europe, 1500 – 1800*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2009, s. 276 – 99; H. NÉMETH, István. Az öngazgatás és állami felügyelet szimbólumai a magyarországi szabad királyi városokban. In: BUBRYÁK, Orsolya, ed. *„Ez világ, mint egy kert...” Tanulmányok Galavics Géza tiszteletére*. Budapest: MTA Művészettörténeti Kutatóintézet – Gondolat Kiadó, 2010, s. 53 – 62.

28 MNL OL Magyar Kamara regisztratórája, Protocollum restaurationum civitatum liberarum regiarum (E 34) 1. köt. pag. 366.

29 „...necessarium valde et expediens iudicavimus, ut quandoquidem catholica orthodoxa per Dei gratium fides, magnum illic incrementum sumpsisse, frequentesque catholicae bene qualificatae, ad gerenda senatoria, et quaelibet alia inter vos consueta officia, idoneae personae inveniri comperiantur.“ AMK Schw. No. 9277. Viedeň, 16. 12. 1674; No. 9332. Prešporok, 19. 6. 1675; No. 9405. Košice, 7. 1. 1676; No. 9475. Viedeň, 24. 12. 1677; No. 9476. Prešporok, 2. 1. 1677; No. 11008. Viedeň, 2. 12. 1696.

tách sa však vzhľadom na rýchle zavádzanie nových nariadení často dostali do významných mestských pozícií osoby, ktoré nezodpovedali kritériám ani vzdelaním, ani spoločenským postavením. Napriek tomu sa nedá povedať, že by (v protiklade so snahou panovníka) zmeny, ktoré sa uskutočnili na konfesiónalnom základe, vo veľkej miere a nenávratne znížili kvalifikáciu mestských predstavených.³⁰ Dokonca v druhej generácii, nastupujúcej po tejto zmene, môžeme pozorovať úplný opak! Predstavenstvo väčšiny miest pred spomínanou zmenou mestskej politiky charakterizovala evanjelická „samovláda“, práce mestskej rady sa prakticky nikde nezúčastňoval katolík. Kvalifikovanosť evanjelickej elity potvrdzovali tak hlásenia komisárov, ako aj spoločenskohistorická analýza tejto vrstvy. Prevažná väčšina evanjelikov navštevovala alebo absolvovala univerzitu. Okrem vzdelanosti disponovali v meste istými koreňmi, nakoľko príslušníkov evanjelickej elity spájali pevné príbuzenské vzťahy. Možno povedať, že ich domy ovládali najlepšie ulice mesta. Ich významné postavenie signalizuje aj fakt, že takmer všetci mali aj šľachtický titul, pričom viacerí z nich získali dokonca aj titul dvorského familiára. Tieto charakteristiky sa nezmenili ani v prvej tretine 18. storočia. Dokonca pomer univerzitne, najmä právnicko vzdelaných evanjelikov sa ešte zvýšil a ani povyšovanie do šľachtického stavu neutíchalo.

Kvalifikácia predstaviteľov miest sa odvíjala od zmien v mestskej správe. Na prelome 17. a 18. storočia, ale najmä po ukončení Rákócziho povstania prešiel systém mestskej samosprávy obrovskými zmenami. Zavedené nariadenia smerovali v prvom rade k zjednoteniu správy miest a ich cieľom bola prehľadnosť a odbornosť v hospodárení mesta. Na začiatku správnych reforiem sa snažili prispôbiť sa miestnej praxi, pričom táto premyslená vládna politika prispôbujúca sa miestnym charakteristikám sa v priebehu desaťročí ukázala byť prehľadnejšou a správa miest sa stále viac približovala k metódam zabehnutým v iných provinciách Habsburskej monarchie. Nové úrady a k nim sa viažuce kompetencie jasne vyhranili smerovanie hospodárenia a pre ústrednú finančnú správu sprostredkovali stále presnejšie a kvalitnejšie informácie k tomu, aby sa finančné toky miest stali prehľadnejšími. V prvej tretine 18. storočia sa už jednoznačne vytvorili rámce, ktoré sa potom v priebehu storočia ďalej unifikovali

30 SZÚCS, Jenő. Das Städtewesen in Ungarn im XV-XVII. Jahrhundert. In: SZÉKELY György a Erik FÜGEDI. *La Renaissance et la Réformation en Pologne et en Hongrie. 1450 – 1650*. Budapest: Akadémia Kiadó, 1963, s. 97 – 164, tu 156; ŠPIESZ, Anton. *Slobodné kráľovské mestá na Slovensku v rokoch 1680 – 1780*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1983, s. 29 – 46; ŠPIESZ, Anton. Der Wiener Hof und die Städte des Königreiches Ungarn in den Jahren 1681 – 1780. In: *Die Städte Mitteleuropas*, s. 83 – 95; ŠPIESZ, Anton. Rekatolizácia na Slovensku v mestách v rokoch 1681–1781. In: *Historický časopis*, 1991, roč. 39, s. 588 – 612; MAREČKOVÁ, Marie. Politická autonómie a vnútorná samospráva východoslovenských svobodných kráľovských miest v 17. storočí. In: *Historický časopis*, 1993, roč. 41, s. 543 – 550.

a špecializovali. Zloženie nových mestských predstavenstiev skutočne determinovala vládnymi orgánmi nariadená rekatolizácia, ale je evidentné, že po počiatkových problémoch sa aj nové katolícke elity predstavenstiev miest stále viac prispôbovali požiadavkám štátu: pre ich príslušníkov už bolo charakteristické univerzitné vzdelanie, právne a ekonomické znalosti, ako aj profesionálnosť. Pozorujeme profesionalizáciu vedenia miest, ktorá už splňala nároky viedenského dvora najmä čo sa týka požadovaných právnych a ekonomických vedomostí a tým umožňovala „byrokratickejšie“ riadenie mesta.³¹

Využívajúc potlačenie Rákócziho povstania pri obvyklých voľbách na konci januára 1712 sa Franz Meixner, radca Spišskej komory na príkaz ovdovenej kráľovnej objavil na košickej radnici a nariadil nové voľby. Komisár vtedy vylúčil protestantských a vybral výlučne katolíckych kandidátov.³² Väčšina z nich sa narodila ako katolíci, ale boli aj takí, ktorí z presvedčenia alebo pre očakávania doby konvertovali na katolícku vieru. K nim patril aj mestský prokurátor Blažej Váncsay, ktorého kariéra poukazuje na premeny doby a na prispôbenie sa novým politickým pomerom. Blažej Váncsay začal svoju kariéru v meste ako protestantský maďarský kantor, neskôr sa v prameňoch objavuje ako mestský prokurátor. Je jedným z tých členov rodiny, ktorí získali šľachtický titul. Dostal ho spolu s bratmi Michalom a Matejom od Leopolda I. 4. mája 1665.³³ Váncsay bol zrejme prostredníkom medzi katolíkmi a evanjelikmi, pretože veľmi skoro konvertoval na katolicizmus. Jeho syna Štefana pokrstil evanjelický duchovný 25. júla 1673 a jeho krstnými rodičmi boli prominentní predstavitelia evanjelickej elity mesta: Martin Madarász, Štefan Kassai, organista Alexander Pischel, Žofia Puttenbergerová, manželka Adama Kissa, Judita Liptiová, manželka Andreja Tornayho a Judita Faigelová, manželka Dávida Feju.³⁴ Jeho druhé dieťa, Gabriela už pokrstil roku 1681 katolícky farár.³⁵ Konverzia Blažeja Váncsayho prebehla niekedy medzi týmito dvoma rokmi, možno to bolo v čase, keď sa z maďarského kantora stal mestský prokurátor, veď aj v skoršom období bývalo zvykom, že odpadlíckeho vzdelanca odmenili nejakým štátnym alebo mestským postom, aby bolo postarané o jeho živobytie.³⁶ Mestská rada, v tom čase už do

31 H. NÉMETH, István. Állam és városok – A szakszerűsödés felé vezető első lépések a városi igazgatásban, 1670 – 1733. In: *Századok*, 2018, roč. 152, č. 4, s. 771 – 808.

32 AMK Supplementum H. Mestské knihy a registre, Knihy volieb (Liber restaurationum) (=H III/2. re.) 9. pag. 61.

33 MNL OL Helytartótanácsi levéltár, Magyar Királyi Helytartótanács, Acta nobilium (C 30) Pozsony vm., Documenta No. 22; tiež tam, Pozsony vm., Protocollum investigationis nobilium, 471; Pozsony vm., Investigatio nobilium, A füzet pag. 8.

34 ŠtAKE, Zb. cirk. matr., Košice, Evanjelická cirkev, 1673. pag. 626.

35 ŠtAKE, Zb. cirk. matr., Košice, Rímsko-katolícka cirkev, 1681. pag. 373.

36 AMK Schw. No. 9442.

značnej miery katolizovaná, ho práve pre jeho odpadlivosť zvolila s cieľom, aby jednal s Thökölym, ktorý práve tiahol na mesto.³⁷

Syn Blažej Váncsayho patrí k najvýraznejším osobnostiam košického mestského predstavenstva. Ovplyvňoval dianie v meste a zároveň bol strojcom najväčšieho škandálu v mestskej politike Košíc v 18. storočí. Čo sa týka jeho spoločenských kontaktov, bol nesmierne hrdý na svoj šľachtický titul a vyhľadával príbuzenské zväzky so stoličnou šľachtou.³⁸ Svoju kariéru vo vedení mesta začal ako rečník v novozvolenej rade v čase Františka II. Rákócziho, ale v nasledujúcom roku ho nachádzame už medzi najurodzenejšími členmi vnútornej rady. V čase povstania bol jedným z najčastejšie poverovaných košických radných v diplomatických misiách. Vysielali ho k Rákóczimu, k jeho najvyšším úradníkom, resp. na kurucké snemy.³⁹ Roku 1709 bol zastupujúcim richtárom a v nasledujúcich dvoch rokoch ho zvolili za richtára.⁴⁰ Ako sme uviedli, narodil sa ako protestant, ale roku 1712 už bol určite katolíkom, veď v tom roku sa katolík Štefan Radikovicz stal jedným z krstných otcov jeho dvojčiat.⁴¹ Istým znakom jeho konverzie je aj to, že vo voľbách konaných pred Franzom Meixnerom v čisto katolíckej mestskej rade bol uvedený na poprednom druhom mieste. Okrem postu mestského radcu bol zvolený aj za daňového účtovníka.⁴²

Váncsay prestal pôsobiť v mestskej rade v roku 1714 a predpokladáme, že do podozrenia upadol vďaka svojim pokútnym vzťahom v období Rákócziho povstania a nie celkom čistému nakladaniu s financiami mesta. Napriek tomu sa v roku 1717 opäť stal zastupujúcim richtárom⁴³ a v nasledujúcom roku ho navrhli aj za rečníka, aj za richtára. Väčšinou hlasov bol zvolený za richtára a funkciu zložil až roku 1727, po deviatich rokoch richtárčenia!⁴⁴ Dôvodom rozlúčenia sa s funkciou bola jedna komorská kontrola, po ktorej hrozilo, že bude dokonca odsúdený na prísny trest za chyby, ktoré boli objavené v hospodárení mesta a za

37 AMK Schw. No. 9830.

38 Jeho manželky pochádzali z rodín Kiséry a Pálfalvay. AMK Schw. No. 13390, 13675, 13961, 14117, Collectio Schramianum No. 19712.

39 AMK Supplementum H., Listy a listiny (=H I–II.) 12541/2. Miskolc, 24. 1. 1706; 12541/3. Miskolc, 14. 2. 1706; 12541/4. Miskolc, 31. 1. 1706; 12726/14. Kežmarok, 10. 1. 1707; 12726/30. Kőröm, 16. 6. 1707; H III/2. Supplementum H. Mestské knihy a registre, Knihy mestskej administratívy, Malá mestská kniha (Liber civitatis minor) (=H III/2. mac.) 103. fol. 29. 21. 3. 1707; fol. 37 – 38. 15. 4. 1707 Schw. Nr. 12516.

40 AMK Schw. No. 12871. Košice, 9. 8. 1709; No. 13010. 18. 8. 1710; No. 12984. 21. 8. 1710; H III/2. re. 9. fol. 144, 149.

41 ŠtAKE, Zb. cirk. matr. Košice, Rímsko-katolícka cirkev, 1712. pag. 393.

42 AMK H III/2. re. 9. fol. 159 – 160.

43 AMK Schw. No. 13964. 10. 11. 1717.

44 AMK III/2. re. 9.

spreneveru. Nakoniec ho však oslobodili.⁴⁵ Váncsay však závratnou rýchlosťou získal späť vplyv na riadenie mesta. Už roku 1728 zastával funkciu zastupujúceho richtára, ktorú si udržal do roku 1733, a do konca svojho života sedával na popredných miestach mestskej rady.⁴⁶ A keďže zaužívaným zvykom bolo, že prvý člen rady bol zároveň aj mešťanostom, ktorý držal vo svojich rukách hospodárenie mesta, môžeme bezpochyby tvrdiť, že Váncsay bol v prvej polovici 18. storočia jednou z najvýraznejších vedúcich osobností Košíc.

Blažej Váncsay ako advokát dozaista disponoval právnickým vzdelaním a môžeme predpokladať, že aj jeho syn dostal podobné školenie. O väčšine katolíckych mestských zastupiteľov však presne vieme, že mali ukončené právnické vzdelanie. Tento fakt môžeme v dôsledku zmien v mestskej politike na konci 17. storočia už považovať za všeobecný pre celú mestskú elitu, bez ohľadu na vierovyznanie. Dokonca, na profesionalizáciu a odbornosť (už aj pre splnenie nárokov štátu) sa kládol v porovnaní s predchádzajúcim obdobím podstatne väčší dôraz.⁴⁷ Z členov menej uznávanej evanjelickej elity mali mnohí ukončené právnické vzdelanie v zahraničí.⁴⁸ Členstvo v mestskom zastupiteľstve bolo udeľované za zásluhy a naznačuje to aj nový vzťah medzi štátom a mestskými úradmi: mestskí úradníci sa zároveň stávali zamestnancami v službách štátu.⁴⁹ Z katolíckych nových členov mestského zastupiteľstva boli mnohí komorskými úradníkmi a mali meštiansky pôvod. Stavovská identita týchto osôb bola rôznorodá, veď ich otec získal ako mešťan šľachtictvo, dieťa sa neskôr stalo predstaviteľom mesta v prvej alebo druhej generácii, ale komorskými zamestnancami či v niektorých prípadoch mestskými funkcionármi sa stali na základe meštianskych tradícií. Ich identita bola zrejme v prvom rade meštianska, ale po povýšení z meštianskeho stavu sa stali štátnymi úradníkmi so šľachtickým titulom. Pre nich bolo pravdepodobne podstatne jednoduchšie začleniť sa do meštianskeho sveta (veď sa z neho vlastne nikdy nevymanili), než šľachticovi, ktorý sa do

---

45 AMK Schw. No. 15779. Viedeň, 24. 2. 1728.

46 AMK Schw. No. 15592. Viedeň, 24. 2. 1728. No. 15625.

47 H. NÉMETH, István. Pre-Modern State Urban Policy at a Turning Point in the Kingdom of Hungary: The Elections to the Town Council. In: SCHLÖGL Rudolf a Jan Marco SAWILLA, eds. *Urban Elections and Decision Making in Early Modern Europe, 1500 – 1800*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2009, s. 276 – 299, tu 290 – 291.

48 H. NÉMETH, István. Az állam szolgái vagy a város képviselői? A központosuló várospolitika hatásai a soproni politikai elit átredeződésére. In: *Soproni szemle : művelődéstörténelmi folyóirat*, 2007, roč. 61, s. 125 – 141, tu 130 – 132.

49 Tamže, s. 132 – 133. Kráľovské privilegiálne listiny pozri VISSI, Zsuzsanna, TROSTOVSKY Gabriella, TUZA, Csilla, H. NÉMETH, István a Judit CSAVLEK. *Libri Regii – Királyi Könyvek, 1527 – 1918*. Budapest: Magyar Országos Levéltár, 2006, č. 10.17, 17.9, 17.104, 18.172, 24.476.

mesta pristáhol. Kariéra ich predkov sa začala v meštianskej vrstve, ako napríklad v prípade Košičana Františka Korponayho (nar. 1676), u ktorého bola služba mestu a komore úzko previazaná, keďže jeho starý otec, Mikuláš Korponay z Komonky získal šľachtický titul ako kežmarský richtár v roku 1610. Františkov otec ako katolícky šľachtic žil okolo roku 1670 v Košiciach, slúžil ako vojak a neskôr vstúpil do služieb komory ako kežmarský a levočský tridsiatnik. O samotnom Františkovi vieme veľmi málo, ale predpokladáme, že aj on začínal v štátnej službe, veď jeho syn Mikuláš taktiež slúžil ako tridsiatnik.⁵⁰ Predchádzajúcu štátnu službu dáva tušiť aj to, že František hneď pri nástupe do mestskej rady zaujal popredné miesto a mnohokrát bol aj richtárom mesta.⁵¹ Medzi krstnými rodičmi jeho detí nachádzame košických mestských zástupcov (Martin Rác, Hieronimus Romaironi, Štefan Váncsay, Ján Thurzo), v osobe Ladislava Szentiványiho vysokého komorského radcu, ako aj príslušníkov strednej šľachty z okolia, resp. ich manželky.⁵²

Gregor Lukácsik sa stal členom košickej mestskej rady ako komorský kancelista, neskôr pomocný archívár a podúčtovník.⁵³ Šľachtický titul získal 4. októbra 1688 za služby poskytnuté komore. Jeho meštiansky pôvod je zrejmý aj z toho, že jeho otec Ján pracoval niekoľko rokov na kežmarskom erárnom panstve, do ktorého patrila aj časť mesta. Vernosť panovníkovi dokázal nielen výkonom svojej funkcie, ale aj tým, že v čase Thökölyho povstania statočne bránil kráľovské statky a o život prišiel pri obliehaní Nedece (obec na rieke Dunajec, dnes na území Poľska).⁵⁴ Pevnú väzbu na príslušnosť k úradníckej vrstve v štátnej službe naznačuje aj to, že krstnými rodičmi jeho detí sú takmer bez výnimky komorskí úradníci, v nejednom prípade jeho nadriadení v úrade.⁵⁵ Predpokladáme, že aj Lukácsikov kmotor Gašpar Vas mal meštiansky pôvod.⁵⁶ Lukácsik sa stal členom mestskej rady potom, ako bol roku 1695 odvolaný z úradu. Keďže ho ale

50 FALLENBÜCHL, Zoltán. *Állami (királyi és császári) tisztségviselők a 17. századi Magyarországon: adattár*. Budapest: OSZK, Osiris, 2002, s. 165.

51 AMK H III/2. re. 9.

52 ŠtAKE, Zb. cirk. matr., Košice – Rímsko-katolícka cirkev, pag. 290. 28. 4. 1708; pag. 363. 18. 11. 1711; pag. 395. 13. 1. 1713; pag. 557. pag. 557. 19. 9. 1720; pag. 721. 19. 6. 1727.

53 Na komorské funkcie pozri: MNL OL Magyar Kamara Archivuma, Urbaria et Conscriptioes (E 156) Reg. Fasc. 168. Nr. 37. (1688), Fasc. 58. Nr. 17, Fasc. 142. Nr. 44; MAKSAY, Ferenc. *Urbáriumok: XVI-XVII. század*. Budapest: Akadémia Kiadó, 1959, s. 514., 783, resp. FALLENBÜCHL, Zoltán. A Szepesi Kamara tisztségviselői a XVII-XVIII. században. In: *Levéltári Közlemények*, 1967, roč. 38, s. 193 – 236, tu 225.

54 ÁLDÁSY, Antal. *A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának czímereslevelei*. Budapest: M.N.M Könyvtára, 1904, s. 232 – 233.

55 ŠtAKE, Zb. cirk. matr., Košice – Rímsko-katolícka cirkev, pag. 45. 3. 11. 1694; pag. 113. 25. 11. 1696; pag. 174. 10.10.1698; pag. 224. 18. 5. 1704.

56 ŠtAKE, Zb. cirk. matr., Košice – Rímsko-katolícka cirkev, pag. 45. 3.11.1694.

poznali ako spoľahlivého úradníka, o dva roky neskôr sa dostal do vonkajšej rady a už v nasledujúcom roku bol členom vnútornej rady. V radnej sieni sedel na popredných miestach, dokonca trikrát bol aj richtárom. Kariéru mestského úradníka prerušilo Rákócziho povstanie.⁵⁷

Ján Thurzo z Nosíc, jasovský tridsiatnik bol stálym členom katolíckej mestskej rady až do svojej smrti 12. augusta 1732. Posledné dva roky svojho života zastával aj post richtára.⁵⁸ Rodina mala taktiež predkov meštianskeho pôvodu. Na konci 16. storočia bol príslušník rodu Ján richtárom mesta Trenčín a v tejto funkcii získal aj šľachtický titul. Časť rodiny, ktorá zostala šľachticmi v Trenčíne, si ponechala evanjelickú vieru a viedla meštiansky život. Časť rodiny katolíckej viery z Hlože (dnes patrí do obce Beluša) sa odsťahovala do Horného Uhorska⁵⁹ a usadila sa v Košiciach, Ján Thurzo, ktorý stál v službách komory, pochádzal z tejto vetvy a okrem členstva v mestskej rade bol stálym zamestnancom administrácie Spišskej komory.⁶⁰

Najvýraznejšiu zmenu pokiaľ ide o náhle zvýšenie počtu maďarských katolíckych šľachticov vidíme v zložení košickej mestskej rady. Košice boli predesťinované na to, aby sa stali jedným z centier šľachty žijúcej v mestách. Tento typ miest bol aj v západnej Európe rozšírený a v prípade Košíc k takémuto postaveniu napomáhala regionálne centrálné postavenie mesta, jeho úloha vo vojenstve a komorskej správe hornouhorského regiónu a tiež jeho spoločenská a historická charakteristika. Takúto stavovskú zmenu mesta podporovalo aj to, že Košice fungovali ako výmenné miesto uhorskej a sedmohradskej šľachty, nakoľko bolo regionálnym centrom nachádzajúcim sa medzi Sedmohradským kniežatstvom a Uhorským kráľovstvom.⁶¹ Z predstaviteľov katolíckej maďarskej šľachty môžeme spomenúť Imricha Szentmártonyho, ktorý v Košiciach pôsobil ako uznávaný advokát a patril do kruhu dobovej právnickej inteligencie.⁶² V rokoch 1703 – 1720 bol členom vnútornej rady, v čase obsadenia Košíc Rákócziho vojskami tri roky richtárom, pravidelne sa zúčastňoval kuruckých snemov. Jeho manželka

---

57 H. NÉMETH, István. *Kassa szabad királyi város archontológiája. Birák, külső és belső tanács (1500–1700)*. Budapest: Szentpétery Imre Történettudományi Alapítvány, 2006, s. 280; AMK H III/2. re. 9.

58 AMK, H III/2. re. 9.

59 NAGY, Iván. *Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal. 13 köt.* Pest: Beimel és Kozma, Ráth, 1857. 11. zv., s. 349 – 356.

60 MNL OL E 156 (UetC) Reg., Fasc. 55. Nr. 51. (1715), Fasc. 84. Nr. 58. (1715), Fasc. 24. Nr. 58. (1723).

61 H. NÉMETH István. Košice a Drift in the European Municipal Politics. In: HAJDUOVÁ, Mária a Martin BARTOŠ. *Košice in the Coordinates of European History*. Košice: Kancelária Ústavného súdu Slovenskej republiky, 2013, s. 222 – 246.

62 Advokátsku prísahu zložil 2. januára 1702 pred jágerskou kapitulou. AMK Schw. 11831.

Katarína Marussy, vdova po Štefanovi Orbánovi, bola v príbuzenstve s rodmi Lászay a Regéczi. Jej otec bol slúžnym Abovskej stolice.⁶³

Michal Demeczky pochádzal zo šľachtického rodu z Gyergyószéku (dnes časť župy Hargita v Rumunsku) a podľa údajov sa práve v 70. rokoch 17. storočia presídlil zo Sedmohradsku do Uhorského kráľovstva. Právnické vzdelanie mohol získať na univerzite v Trnave, neskôr sa usadil v Above. V službách Imricha Thökölyho zastupoval knieža ako jeho vyslanec. V Košiciach sa stal mestským notárom, krátko na to bol už členom vnútornej rady, riaditeľom mestských majetkov a v rokoch 1686 a 1687 richtárom,⁶⁴ ale ako prísažný a účtovník zastával menšie funkcie aj v stoličnej správe.⁶⁵ Demeczky zrejme nebol len náhodne vybraným človekom kráľovských komisárov. V jeho osobe našli riešenie vážneho problému. Mladý šľachtic prichádzal od trnavských jezuitov na miesto kapitúlskeho notára Michala Udvarhelyiho, s veľkými ťažkosťami zvoleného roku 1674, ktorý vykonával súčasne povinnosti v meste i v kapitule.⁶⁶ Funkcia mestského notára mu zaručila nielen príjem, ale znamenala aj podstatný vplyv na dianie v meste.⁶⁷ Jeho kontakty sa sústreďovali najmä na stoličnú šľachtu, ale medzi krstnými rodičmi jeho detí sa vyskytli aj príslušníci košických italských rodov.⁶⁸

Tieto italské rody predstavujú charakteristickú spoločenskú skupinu tej doby. Boli členmi novej ekonomickej elity, peňažníci, ktorí sa objavovali v slobodných kráľovských mestách Uhorského kráľovstva. Zmeny v mestách boli zapríčinené oslobodzovacími vojnami, opakujúcimi sa povstaniami šľachty, resp. hospodárskymi regresiami, ktoré ich sprevádzali. Pre takmer každé slobodné kráľovské mesto v tomto období bol charakteristický prílev italských obchodníkov, ktorí prosperovali z vojenských dodávok a dokázali prevziať riadenie obchodu do

63 AMK H III/2. re. 9., Schw. No. 10517, 12018, 13383, 13603. Ako vyslanec mesta: Schw. No. 12185, 12228, 12355, 12782.

64 ÖStA/FHKA AHK HFU Akten RN 280. fol. 284–286, AMK Schw. No. 9777, 10699; H. NÉMETH, István. *Kassa szabad királyi város archontológiája. Bírák, külső és belső tanács (1500 – 1700)*. Budapest: Szentpétery Imre Történettudományi Alapítvány, 2006, s. 257.

65 Potvrdenia Gyergyószéku o šľachtictve rodu: http://demeczky.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=369 (cit. 9. 9. 2022). O rokoch strávených na univerzite: ZSOLDOS, Attila, ed. *Matricula Universitatis Tyrnaviensis 1635 – 1701 / A Nagyszombati Egyetem anyakönyve 1635 – 1701. Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből 11*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, 1990, s. 183, 190, 196. Thökölyho vyslanec: GERGELY, Samu. Thököly Imre és a francia diplomácia. In: *Történelmi Tár*, 1886, roč. 9, č. 2, s. 333 – 352; 11. zv., s. 493.

66 H. NÉMETH, István. Állam és városok – A szakszerűsödés felé vezető első lépések a városi igazgatásban, 1670 – 1733. In: *Századok*, 2018, roč. 152, č. 4, s. 771 – 808, tu 793.

67 AMK H III/2. mac. 86. fol. 1., 114., 121–122., Schw. No. 10564.

68 ŠtAKE, Zb. cirk. matr., Košice – Rímsko-katolícka cirkev, pag. 304. 9. 4. 1709; pag. 557. 20. 9. 1720.

vlastných rúk. S nimi prišlo do miest kapitálovo silné katolícke mešťanstvo, ktoré dostalo možnosť rýchleho postupu vo verejnom živote. Stretávame sa s nimi medzi predstaviteľmi mesta tak v Prešporku, ako aj v Košiciach, či v ďalších oslobodených staro-nových mestách.⁶⁹ Antonius Cogniana/Cagniana, ktorý prišiel z Itálie, bol už pred rokom 1670 mešťanom Prešporka. Jeho verejná kariéra sa stala dôležitou po zmene mestskej politiky a do svojej smrti v roku 1684 bol členom vnútornej rady, dvakrát (roku 1679 a 1684) richtárom.⁷⁰ V 80. rokoch sa v Košiciach stretávame so silnou italskou katolíckou elitou. Rody Cetto a Carove, resp. Romaironi, Decorte a Vocani zohrali významnú úlohu, o čom svedčí napríklad aj to, že v meste obsadenom Thökölym vyrubili rodinám Cetto a Carove viac než 40 000 zlatých vojnovkej dane. Obaja obchodníci – podobne ako košickí veľkoobchodníci v 16. – 17. storočí⁷¹ – poskytovali relatívne vysoké úvery komore. Dominico a Peter (Pietro) Cetto, ako aj Jacopo Carove pravidelne poskytovanými pôžičkami vo výške 10 – 20 000 zlatých vydržovali hornouhorské vojská, čo sa týka žoldu i zásobovania potravinami. Medzi Cettom a prešovským obchodníkom Martinom Ledererom – ktorý zohral významnú úlohu v zásobovaní armády – existoval čulý obchodný styk.⁷² Vďaka pôžičkám mohli profitovať z desiatkov jágerského biskupstva a Carove mal zároveň v dlhodobom prenájme aj košický liehovar.⁷³

O pôvode košických mešťanov, ktorí prišli z Itálie, máme len málo informácií. V prípade rodiny Cetto vieme, že v druhej polovici 17. storočia prevzali viedenskú a pražskú mincovňu. Andrea Cetto, ktorý bol v rokoch 1660 – 1665 vedú-

-
- 69 GÉRA Eleonóra. A 18. századi Pest-Buda hétköznapi élete a források tükrében. In: *Levéltári Közlemények* 85, 2014, s. 33 – 54, tu s. 43; GÉRA Eleonóra. *Kőhalomból (fő)város. Buda város hétköznapijai a 18. század elején*. Budapest: Könyvpont K.–L'Harmattan, 2014, s. 67–72; GÉRA Eleonóra. Iparosok társadalmi helyzetének alakulása az újratelepült Budán. Az iparosok képviseleti szerve, a Külső Tanács. In: *Urbs* 7, 2012, s. 401 – 424, tu s. 421; TUZA, Csilla: Buda polgármesterei, 1686–1783. In: *Levéltári Közlemények* 70, 1999, s. 23 – 38, tu s. 27 – 28; KERÉKES György. *Polgári társadalmunk a XVII. században. Schirmer János 1625 – 1674 kassai kereskedő üzleti könyve alapján*. Kassa: Wiko 1940, s. 43, 67, 189 – 192.
- 70 SCHEIBER, Sándor, ed. *Magyar-zsidó oklevéltár*. Zv. 8. Budapest: Magyar Izraeliták Országos Képvisellete, 1965, s. 280 – 281; AMBr, Úradné knihy 2 a 12. fol. 91–92., 2 a 13. fol. 21., fol. 188., fol. 291–292., fol. 319–320., fol. 351–352., 2 a 14. fol. 63.
- 71 H. NÉMETH István. Végvárak, városok, hadseregszállítók. A felső-magyarországi városszövetség és a védelmi rendszer 1526–1593. In: *Történelmi Szemle*, 42, 2000, s. 203 – 243; H. NÉMETH, István. *Várospolitika és gazdaságpolitika a 16–17. századi Magyarországon. A felső-magyarországi városszövetség*. Budapest: Gondolat, Magyar Országos Levéltár, 2004. 1. zv., s. 398 – 413.
- 72 MNL OL Szepesi Kamara regisztrátúrája, Repraesentationes, informationes et instantiae (=E 254) máj 1673; No. 64. Prešov, 8. 5. 1673; E 23 (Litt ad Cam. Scep.) 23. 8. 1675; 10. 7. 1676; 30. 7. 1676; 8. 8. 1676; 3. 7. 1677. Na vzťah Cetta a Lederera: AMK H II. 1695.
- 73 MNL OL Szepesi Kamara regisztrátúrája, Minutae (=E 244) 402. kötet pag. 59; AMK Schw. No. 9982.

cim viedenskej mincovne, udržiaval čulé styky s krajinským sudcom Františkom Nádasdym. Zachovalo sa viacero zmlúv, ktoré spolu uzavreli, ako aj zmenky, ktoré gróf uchovával vo svojom archíve. Brat Andreu Cetta Giorgio Cetto, ktorý pracoval ako rytec a mincový majster vo viedenskej mincovni, predal Nádasdymu nástroje potrebné na razenie mincí. Tie po konfiškácii Nádasdyho majetkov mienili použiť pre novopostavenú mincovňu v Prešporku. Prešporská mincovňa aj začala fungovať a jej vedúcim až do svojej smrti roku 1683 bol Giorgio Cetto. Vďaka tomu vieme zmapovať aspoň časť obchodného podnikania rodiny Cetto v Uhorsku.⁷⁴ K usidleniu sa v Hornom Uhorsku pravdepodobne došlo v 70. rokoch 17. storočia, keď prešovský obchodník Dominico Cetto poskytol vo viacerých prípadoch vysoké pôžičky Administrácii Spišskej komory, resp. Cetto, ako prešovský mešťan sa snažil dosiahnuť výhody pre mesto od generála Cobba.⁷⁵ Pietro Cetto a jeho obchodný partner Jacopo Carove sa v rovnakom čase objavili v Košiciach, kde aktívne podnikali v zahraničnom obchode.⁷⁶ Cettovci mali už na konci 17. storočia vlastnú kryptu v Kostole sv. Alžbety, boli veľkými podporovateľmi uršulínok, pre ktoré zriadili vlastnú základinu, a boli významnými členmi miestneho katolíckeho mešťianstva.⁷⁷

Do tejto skupiny vzhľadom na svoju činnosť patrí aj Bartolomej Máray, ktorý sa po prvýkrát objavuje ku koncu 80. rokov 17. storočia v radoch košických obchodníkov. Okolo roku 1689 bol prijatý do cechu obchodníkov v Košiciach, kde od roku 1714 až do svojej smrti v roku 1722 bol *Brudervater*, ale už aj v predchádzajúcom období sa objavoval ako veriteľ komory, vojska i miestnych mešťanov. Na konci Rákócziho povstania bol vysielaný najmä na rozličné vyjed-

74 HOLZMAIR, Eduard. Die Münzstätte Wien unter Andrea Cetto (1660 – 1665). In: *Numismatische Zeitschrift* 27, 1934, s. 83 – 92; HOLZMAIR, Eduard. Andrea Cetto und Anton Janinalli als Gemeinschaftspächter der Prager Münze. In: *Mitteilungen der Numismatischen Gesellschaft in Wien* 31, 1947, s. 1; SOÓS, Ferenc. Lippay György és a pozsonyi pénzverde. In: *Numizmatikai Közlöny* 94 – 95, 1995 – 1996, s. 39 – 47, tu 41; Privilégium na obchod rodiny Cetto so zlatom a striebrom pozri *Europäischer Staats-Cantzley* 3, 1698, s. 514 – 517; FALLENBÜCHL, Zoltán. *Állami (királyi és császári) tisztségviselők a 17. századi Magyarországon. Adattár*. Budapest: OSZK, Osiris, 2002, s. 62. Jeho príkaz pozri: ÖStA FHKA HKA Ungarisches Münz- und Bergwesen RN 33. 25. 6. 1674. fol. 622 – 633, fol. 794 – 819. 13. 8. 1674. O jeho vzťahu s Nádasdym pozri VISKOLCZ, Noémi. *A mecenatúra színterei a főúri udvarban: Nádasdy Ferenc könyvtára*. Szeged: SZTE, Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, 2013, s. 240 – 241.

75 MNL OL E 254 (Repr., inf. et inst.) máj No. 64; E 23 (Litt ad Cam. Scep.) 23. 8. 1675; 10. 7. 1676; 30. 7. 1676; 8. 8. 1676.

76 E 23 (Litt ad Cam. Scep.) 22. 8. 1679; 19. 6. 1681; O ich obchodných aktivitách pozri KERÉKES, György. *A kassai kereskedők életéből harmadfélszázad: 1687–1913*. Budapest: Orsz. Iparegy., 1913.

77 O kryptu v dóme: AMK Schw. No. 10140. Košice, 23. 12. 1688; No. 12978. 21. 1. 1710.

návania s vojskom.⁷⁸ Popri účasti v delegáciách a poskytovaní úverov sa s ním zanedlho stretávame aj ako s nájomcom rôznych mestských úžitkov. Pre nedostatok financií na opravu poškodených mestských báš mestská rada dala Máraymu roku 1710 do prenájmu mestský pivovar. Od roku 1711 dlhé roky zastával post rečníka, ktorý mal zároveň aj najdôležitejšie slovo vo finančných záležitostiach mesta a varenie piva mu zostalo nastálo. Okrem pivovaru krátky čas mal v prenájme aj mestský železný hámor a natrvalo niekoľko menších regálnych práv.⁷⁹ Z vyjednávani prenájmov je zrejmé, že okrem Márayho nebol nikto iný v meste s takým silným kapitálom, aby mohol arendovať mestské príjmy vcelku.⁸⁰ Márayho meno by mohlo naznačovať, že ide o ojedinelý prípad, keď uhorský/maďarský mešťan disponoval takýmto kapitálom. No Caspar Schiessler, košický mešťan a neskôr Márayho obchodný partner a člen cechu obchodníkov ho vo svojom denníku nazýva Talianom.⁸¹ Pre komisára baróna Johanna Ignatza Viechtera, ktorého vyslali do Košíc roku 1717, bolo jednoznačné, koho majú po takejto životnej kariére zvoliť za mešťanostu. Ten mal byť v každom slobodnom kráľovskom meste najdôležitejšou postavou v hospodárení mesta. Bartolomeja Márayho zvolili jednohlasne, bez protikandidáta. Komisár pokladal Márayho za vhodného, dobrého hospodára (*oconomum*) a tak zastával túto funkciu do svojej smrti.⁸²

Dve od seba dobre oddeliteľné skupiny okrem spoločenských kontaktov zväzovali aj kariérne cesty, ktoré pripravovali pre svoje deti. Pevnú zviazanosť medzi komorou a vedením mesta totiž ďalej utužovali predstavy časti mešťanov patriacej do úradnícko-intelektuálnej skupiny o tom, ako si predstavovali ďalšiu dráhu svojich detí, ako by mali obstať v živote. Z detí košických radných totiž mnohé, predovšetkým z rodín Almássy, Csomortányi, Demeczky, Gánóczy, Berezik, vstúpili do radov komorských úradníkov. Synov košických radných pánov nachádzame v prvom rade medzi kancelistami, ale dostali sa aj do stredných úradníckych pozícií. Podobne ako syn Františka Korponayho aj Juraj, syn spomínaného Jána Thurza, našiel svoje miesto v komorskej administrácii –

78 KEREKES, György. *A kassai kereskedők életéből harmadfélszázad: 1687–1913*. Budapest: Orsz. Iparegy., 1913, s. 9, 36, 38, 129, 166; AMK Schw. No. 10680., 11386., 13008. Vyslania: Schw. No. 12652.

79 O prenájme pivovaru: Schw. No. 13070. Železný hámor: No. 13240. Menšie regálne práva: výčap vína, prenájom mestských obcí, výnos vyšného mlyna, mýto z brán. No. 13728., 13732., 14052.

80 AMK Schw. No. 18692. Košice, 11. 11. 1714.

81 THALY, Kálmán. Schiessler Gáspár kassai polgár naplója a Rákóczi-korból, 1703–1713. In: *Történelmi tár*: 1. séria, č. 7, 4, 1884, s. 740 – 749, tu 746.

82 MNL OL Magyar Királyi Kancellária regisztraturája, Litterae Camerae Hungaricae (A 20) 1717. No. 34. Prešporok, 28. 10. 1717.

bol pomocným účtovníkom.⁸³ Všetci traja zrejme mali veľmi blízky vzťah, ved' nie v jednom prípade zastali úlohu krstných rodičov svojich detí. Okrem nich udržiavali kontakt aj s italskými rodinami prisťahovanými do Košíc. A tak medzi krstnými rodičmi – okrem Klobusiczkých a Mednyánszkých – sa často vyskytujú príslušníci rodín Romaironi, Caprani, Joanelli a Máray.⁸⁴ Jasne teda vidieť tendencie, ktoré túto skupinu spájali: právnické vzdelanie a získanie štátneho úradu (kam v tomto období už patrilo aj členstvo vo vedení mesta).

Výskum vychádzajúci zo životopisných údajov sa snažíme doplniť analýzou siete kontaktov, aby sme mohli načrtnúť nové možnosti, ako by sa dali rozlúštiť skryté spoločenské väzby a prestížne spojenia, teda také osobné kontakty, ktoré sa z prameňov dajú len ťažko získať. Najlepšou metódou na to je analýza obrovského množstva údajov, ktoré skrývajú matriky. K spracovaniu týchto údajov sme využili metódu výskumu siete kontaktov. Hlavným cieľom bola snaha odhaliť vzťahové skupiny vo vnútri vedúcich elít mesta. Vedúce elity mesta totiž nemôžeme pokladať za jednotné. Z prameňov, ktoré máme k dispozícii, je zrejme, že medzi predstaviteľmi elít boli napäté vzťahy. Rada mesta musela vo viacerých prípadoch zasahovať a súdiť spory nielen v prípade verbálnych, ale aj fyzických útokov.⁸⁵ Na zmapovanie kontaktných uzlov sme v matrikách využili krstné rodičovstvo, nakoľko v ňom ide o vzťah jednak dôverný, ale zároveň aj reprezentatívny. Dôverný v tom zmysle, že krstný rodič berie zodpovednosť za náboženskú výchovu dieťaťa a zároveň poskytuje bezpečné zázemie pre prípad, ak by rodičia zomreli pred dosiahnutím dospelosti svojich detí. Zároveň je to aj reprezentatívna funkcia, ved' urodzenosť a postavenie krstných rodičov zvyšovala prestíž manželov, ktorých dieťa podržali pod svätenou vodou.⁸⁶

Okruh krstných rodičov podľa svedectva matrik, ale aj mestských štatútov bol v kruhu majetných obyvateľov zaiste veľmi široký. V matričných záznamoch

83 FALLENBÜCHL, Zoltán. A Szepesi Kamara tisztviselői a XVII-XVIII. században. In: *Levéltári Közlemények*, 1967, 38, č. 2, s. 193 – 236, tu 214 – 215, 226.

84 Krstnými rodičmi syna Jána Thurza Martina Andreja boli manželka Korponayovci (ŠtAKE, Zb. cirk. matr., Košice – Rímsko-katolícka cirkev, pag. 730, 27. 11. 1727), Jozefa Ignáca zas manželka Korponayovci a Ráczovci (pag. 435, 3. 3. 1715). Z piatich detí Františka Korponayho trom bol krstným otcom Martin Rácz (pag. 290, 28. 4. 1708; pag. 363, 18. 11. 1711; pag. 395, 12. 1. 1713).

85 Ako príklad uvedieme prípad sporu za urážku na cti proti košickému richtárovi Jánovi Kinisymu. Kinisymo, ktorý prišiel „zvonka“, obvinili z uplácania komorského úradníka, hoci ním odovzdaná suma bola obvyklá čiastka honoráru komisárov. AMK Schw. No. 9677. Košice, 5. 7. 1678.

86 BENDA, Gyula. Patrónusok vagy komák. A keresztszülői kapcsolatháló Keszthelyen 1740–1849. In: *Tabula*, 2002, roč. 5, č. 1, s. 3 – 31; HERMANN, István. A 17. századi pápai katólikus anyakönyv vizsgálata. Kísérlet a kapcsolatháló-elemzés történeti alkalmazására. In: *Sic itur ad astra*, 2004, roč. 16, s. 9 – 28.

nachádzame pri jednom dieťati aj 7 – 8 krstných rodičov, dokonca, vo výnimočných prípadoch sa krstu zúčastnili aj 10 – 12. Stávalo sa to napriek tomu (alebo práve preto), že v budínskom práve bolo zakázané pozývať okrem krstných rodičov aj iných hostí. V hornouhorských mestách sa zase snažili obmedziť hostiny, ktoré nasledovali po krstinách. Evanjelické biskupstvo hornouhorských miest vo svojom rozhodnutí z roku 1656 maximalizovalo prítomnosť štyroch krstných rodičov, čím taktiež chcelo obmedziť prepychové hostiny po krste. Na konci 17. storočia sa môžeme stretnúť s podobnými obmedzeniami.⁸⁷ Samozrejme, nariadenia boli porušované, keďže počet krstných rodičov dokázali len ťažko znížiť, a už vonkoncom nie v takých prípadoch, keď sa radostná udalosť odohrávala v rodinách vedúcich predstaviteľov mesta. Medzi krstných rodičov sa tak okrem príbuzných a priateľov mohli dostať osoby zvyšujúce prestíž rodiny (predpokladaní patróni, vysokí úradníci Spišskej komory a ich manželky alebo majetní šľachtici žijúci v okolí). Keďže väzby sa viazali k rodinám, dokonca k patriarchálnym rodinám, vzťah medzi mužmi a ženami som pokladal za rovnaký a pri mužoch som spojil styčnú osobu. Východiskovým bodom boli deti predstaviteľov mesta a k nim sa viažuce kmotrovské vzťahy. Ak bolo kmotrovstvo viacnásobné, zaznačil som ho len raz, lebo v takom prípade počet detí len v menšej miere ovplyvňuje údaje. Sieť väzieb je mierne deformovaná, a to z toho dôvodu, že na začiatku vedenia využiteľných katolíckych matrík a väčšieho počtu prisťahovaných katolíkov sa môže vyskytnúť taká osoba, ktorá už pre svoj vek nemohla byť rodičom, ale kmotrom áno.

Pri sledovaní siete kmotrovstva mestských elít môžeme konštatovať, že kmotrovské väzby sú veľmi široké, a to, že kto sa stane krstným rodičom neurčovalo len vedomie spolupatričnosti v jednej profesionálnej skupine. Katolícka vedúca elita mesta teda nebola úplne uzavretá, potenciálni krstní rodičia nemuseli pochádzať len z úzko chápanej mestskej (správnej a hospodárskej) elity, ale z prestížnych dôvodov sa do tohto kruhu mohli dostať aj príslušníci šľachty žijúcej v okolí, rovnako ako vedúci miestnej štátnej správy či stredná vrstva mešťanstva.

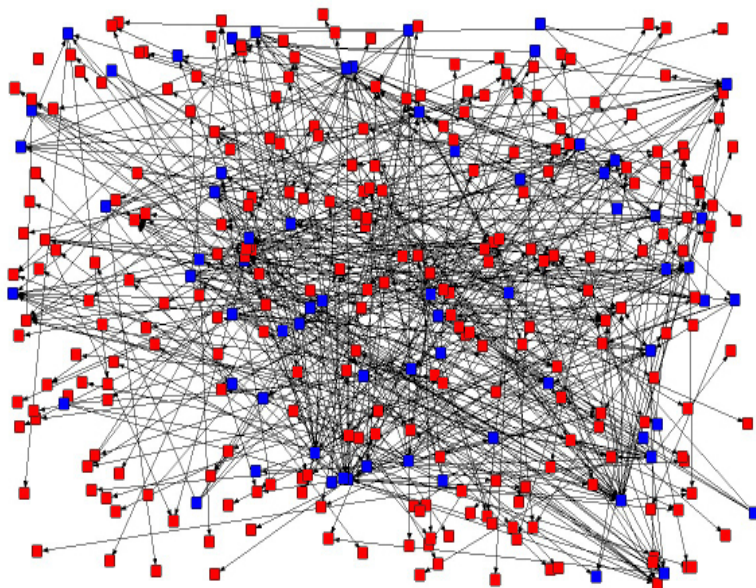
Pestrosť výberu krstných rodičov dobre prezentuje obrázok č. 1. Taktiež si tu môžeme všimnúť pevné skupinové vedomie, na ktoré poukazujú uzly sústreďujúce sa okolo jednotlivých osôb alebo menších skupín. Ak sa pozrieme na to, kto tvorí jednotlivé skupiny, môžeme pozorovať charakteristickú tendenciu: tieto uzly sa vytvárajú okolo už spomenutých úradnícko-intelektuálnych a hospodárskych elít. Z jednotlivých väzobných uzlov vysvitá, že šľachtici, ktorí sa vymanili z úradníckych pozícií, pozývali za kmotrov svojich úradníckych kole-

---

87 DEMKÓ, Kálmán. *A felső-magyarországi városok életéről a XV-XVII. században*. Budapest: M. Tud. Akad., 1890, s. 201 – 202.

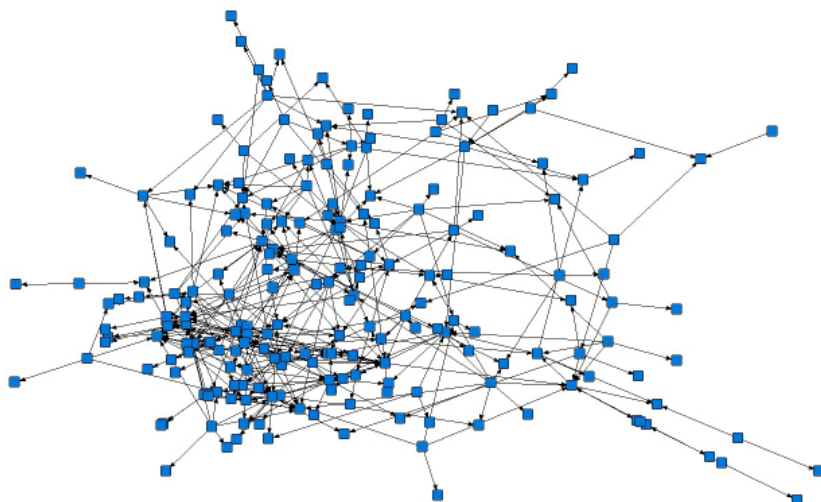
gov alebo nadriadených, ktorí to aj prijali! Môžeme tu teda vidieť príslušnosť k spoločnému povolaniu, ale aj túžbu po prestíži. Príslušníci úradníckej elity sa v menšej miere dostávali do kmotrovstva s cirkevnými, no vo väčšej miere s vojenskými predstaviteľmi. Vyjadrovala sa tak túžba po uznaní zo strany krstného rodiča vo vyššom postavení voči nižšie postavenému. Na súdržnosť poukazuje aj to, že osoba stojaca na vyššom stupienku stavovského a úradníckeho rebríčka túto žiadosť aj prijala. Do radov krstných rodičov sa takto mohol dostať košický mestský veliteľ a jeho manželka, viacerí slúžni a podžupaní Abovskej stolice či predseda Administrácie Spišskej komory, ktorí zo stavovského hľadiska stáli podstatne vyššie ako rodičia, veď mohli mať napríklad aj grófsky titul.

Obr. 1:
Sústrednosť – Úplná sieť väzieb košickej elity

Ak si jednotlivé skupiny chceme podrobnejšie preskúmať, musíme si vytvoriť obraz s očistenými údajmi.

Obr. 2:
Úplná sieť vzťahov košickej elity

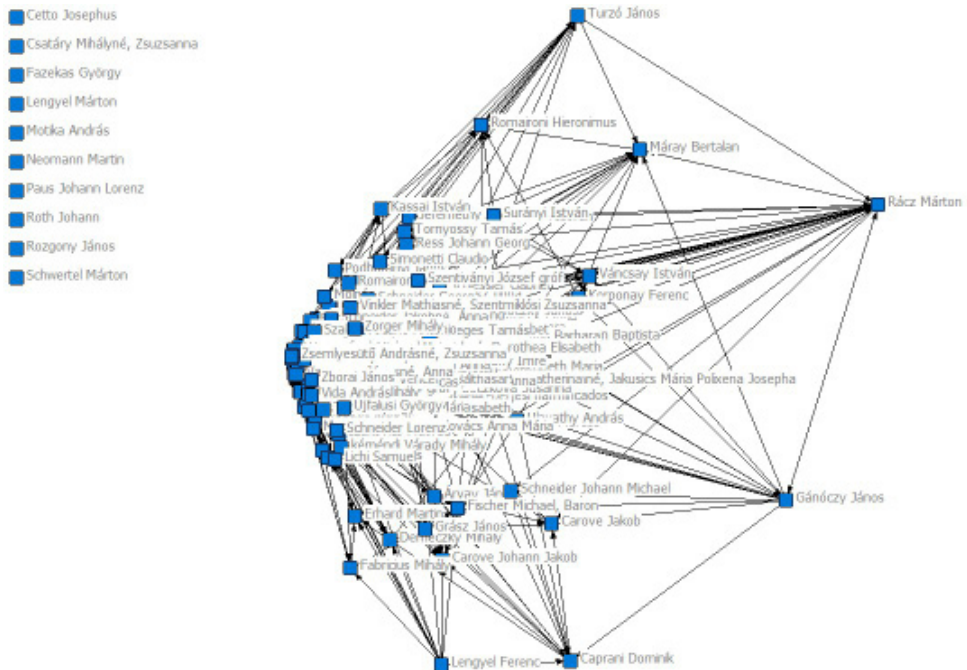

Uvedené údaje (vľavo dolu v množine vzťahov) ukazujú viac menších uzlov, ale aj sústreďujúca sila medzi nimi je dosť silná na to, aby tieto body vytvárali silne spojenú skupinu a to napriek tomu, že okruh krstných rodičov bol veľmi široký. Ak sa na obrázku iného typu pozrieme, kto pôvodne vytváral tieto uzly, nepochybne tvorené osobnosťami s významnými vzťahmi v Košiciach 18. storočia, vyabstrahujú sa nám ústredné osoby, z ktorých sme už niekoľko mohli spoznať.

Na jednej strane môžeme vidieť príslušníkov elity tvorenej italskými obchodníkmi (členovia rodín Carove, Hieronima Romaironiho, Marcusa Decorteta alebo Bartolomeja Márayho). Druhú skupinu významnejších ústredných členov tvorili šľachtici a úradnícka šľachta, ako Štefan Váncsay a František Korponay, na ktorých blízky vzťah a podobnú spoločenskú prestíž poukazuje to, ako blízko pri sebe stoja. Na tom istom mieste sa nachádza komorský riaditeľ barón Michael Fischer alebo gróf Jozef Szentiványi, ktorý sa vo viacerých prípadoch objavil ako komisár komory pri voľbách v mestách Horného Uhorska. Na kraji obrazca sa nachádzajú osoby, ktoré síce zohrávali ústrednú úlohu, ako Martin Rác, Dominico Caprani či František Lengyel, no nachádzajú sa tu predovšetkým preto, lebo buď boli mnohonásobnými rodičmi, alebo len v určitých kruhoch často

pozývanými krstnými rodičmi. Na okraji masy, trochu viac dovnútra od osôb na vrchole na pravej strane, sa umiestnili osoby s menšou prestížou, ako napríklad notár Andrej Hlavathy.

Obr. 3:
Úplná sieť vzťahov košickej elity

Riadiaca a hospodárska elita čelných predstaviteľov mesta teda bola navzájom úzko prepojená, dokonca aj so šľachtou či aristokraciou z okolia, ktorá sa od nich veľmi neodlišovala. Súdržnosť tejto skupiny sa vytvorila sčasti spoločným pôvodom, sčasti vykonávaním úradov a sčasti hospodárskymi záujmami viazucimi sa k štátnej správe, vojenským dodávkam a úverom. Účasť na štátnej správe, kariérne vzory poskytované deťom a spoločné skupinové myslenie zase vychádzalo z novej, v danej dobe modernej správnej reformy zavádzanej (aj keď veľmi pomaly a opatrne) na prelome 17. a 18. storočia. Táto reforma sa stala určujúcou pre správu slobodných kráľovských miest až do polovice 19. storočia. Načrtnuté životné osudy zároveň významne dokresľujú obraz, ktorý si môžeme vytvoriť o vývoji v Uhorskom kráľovstve pomocou výskumov nemeckých provincií. Slabšia reprezentácia meštianskych úradníkov čiastočne poukazuje na silu šľachtickej spoločnosti, čiastočne však aj na slabšiu úroveň mestotvorného procesu. Kariéru predstavených úradníkov meštianskeho pôvodu však môžeme

dat' do paralely s poznatkami z nemeckých provincií z toho hľadiska, že aj tu využili príslušníci meštianstva možnosti povýšenia a ich úradnícka kariéra sa stala východiskom ich stavovského vzostupu. Na prelome 17. – 18. storočia sa táto možnosť stávala stále reálnejšou, veď mešťan, ktorý získal funkciu vo svojom meste sa súčasne stal aj úradníkom panovníka. Ako šľachtic mohol vykonávať dôležité úlohy aj v iných oblastiach regiónu, v stolici, v miestnej štátnej správe, alebo aj v službách dôležitých zemepánov regiónu a mohol zároveň vykonávať služby pre štát/panovníka.

V prípade šľachticov prist'ahovaných do mesta môžeme pozorovať dobre za-behnutú prax: daný jedinec ak bol katolík, tak mal výhodu pri získaní štátneho stoličného úradu. Úradnícky štýl života, ktorý mohol prežívať len v meste, vo veľkej miere kombinoval s meštianskym životným štýlom, čoho dobovým prejavom bolo získanie meštianskeho práva. Od poslednej tretiny 17. storočia sa vzťah mesto a šľachta, mešťan a šľachtic ešte viac prehĺbil. Títo šľachtici sa dostali do čela miest, reprezentovali (niekedy veľmi markantne) záujmy mešťanov a zároveň riadili správu, jurisdikciu i hospodárenie mesta. Potomkovia týchto rodín boli v mnohých prípadoch štátnymi úradníkmi, inokedy mestskými zástupcami, ale ich životy sa v každom prípade viazali k mestu.⁸⁸

Ak sa pozrieme na pôvod, obe tieto stavovské skupiny prišli z rozličných smerov, ale ich kariéry a životný štýl naznačujú veľmi rôznorodé životné osudy a najmä priechodnosť medzi stavovskými kategóriami. Túto rôznorodosť ale u všetkých preklenul úradnícky život, ktorý ich charakterizoval či už ako štátnych úradníkov, hospodárskych zamestnancov mestu blízkych panstiev alebo príslušníkov mestských elít. Rekonštruované kariérne cesty poukazujú na model, ktorý je zo stavovského hľadiska veľmi rôznorodý, ale zároveň symbolizuje aj priechodnosť medzi stavmi (neukazuje jednostranné premeny, ako napríklad v prípade poddaných, ktorí za vojenské služby získali šľachtictvo). Rodiny, ktoré sa z meštianskych alebo šľachtických stali úradníckymi, či dokonca sa stali vedúcimi predstaviteľmi miest, existovali neustále v takomto rôznorodom stavovskom pomere: ako mešťania a mestskí šľachtici boli obyvateľmi mesta, žili v meštianskom prostredí, ako úradníci však boli súčasne šľachticmi i mešťanmi, úradníckou inteligenciou stojacou v štátnych alebo mestských (alebo podľa ich predstáv obojakých) službách.

---

88 V súvislosti s Prešporikom/Bratislavou pozri FEDERMAYER, Frederik, CSIBA, Balázs a Róbert NAGY. Komorský radca Lukáš Vattay, richtár Štefan Vattay, ich rodina v Prešporku a stredovekí predkovia na Žitnom ostrove. In: *WOCH: ročenka pre genealógiu a regionálne dejiny Bratislavy* 3, 2015, s. 16 – 49; FEDERMAYER, Frederik. Nepotizmus a kariéra kráľovského úradníka v 17. storočí (Michal Partinger – radca a pokladník Uhorskej komory z pohľadu genealógie). In: *Historický časopis*, 2021, roč. 69, č. 1, s. 49 – 82.

Toto zdôrazňoval aj Károly Halmos, keď popisoval „pomešťančenie“ (*Verbürgerlichung*) ako „pošľachtenie“ (*Veradeligung*) v článku o vytváraní uhorského meštianstva v časopise *Századvég*. Môžeme súhlasiť s jeho názorom, že v reformnom období, ale už aj skôr sa „zásady, vytvorené ako program meštianskej spoločnosti podarilo, dokonca výrazne, sklbiť so šľachtickými tradíciami a urobiť z nich súčasť tejto tradície“. K tomu do veľkej miery prispelo, že vstup do radov šľachty vytváral viacero príležitostí k mobilite a v tom zohrali dôležitú úlohu tie oblasti, ktoré „pôsobili medzi jednotlivými spoločenstvami zoskupenými podľa rozličných noriem a vykonávali prekleňujúce a sprostredkujúce činnosti“, ako napríklad zastávanie štátneho úradníckeho miesta.⁸⁹ Príbuzenské zväzky príslušníkov tejto skupiny s pestrým stavovským pôvodom sú veľmi rozvetvené, ale na ich väzby, skupinovú spolupatričnosť poukazuje fakt, že krstných rodičov svojich detí obvykle vyberali vzájomne spomedzi seba alebo z rodiny svojho nadriadeného, ku ktorým sa pridružili miestne, k štátu sa viažuce rodiny hospodárskych elít. Predstavená sieť kontaktov zároveň naznačuje, že členovia tejto vrstvy tvorili tak od meštianstva, ako aj od šľachty oddelenú, ale nie uzavretú „stavovskú“ komunitu vo vnútri mestského obyvateľstva, teda v rámci dobovej stavovskej spoločnosti vytvorili ako úradníci samostatný stav.

Preložila: PhDr. Tünde Lengyelová, CSc.

O autorovi / About the author

István Németh

Magyar Nemzeti Levéltár

H-1014 Budapest, Bécsi kapu tér 2-4

Magyarország

e-mail: nemeth.istvan@mol.gov.hu

<https://orcid.org/0000-0003-1048-9041>

---

89 HALMOS, Károly. *Verbürgerlichung als Veradeligung. Zivilisation in Ungarn – Grenzland und Peripherie*. In: STEKL, Hannes et al., ed. *Durch Arbeit, Besitz, Wissen und Gerechtigkeit*. Wien; Köln; Weimar, Böhlau, 1992, s. 180 – 192. K téme pozri aj: MARRAUD, Mathieu. *De la ville à l'État, la bourgeoisie parisienne, XVIIe-XVIIIe siècle*. Paris: Albin Michel, 2009.

Zoznam použitých prameňov a literatúry / List of references and literature

- A Magyar Történelmi Társulat hírei. In: *Századok* 99, č. 1 – 2, 1965, s. 332 – 342.
- ÁLDÁSY, Antal. *A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának czímereslevelei*. Budapest: M.N.M Könyvtára, 1904, s. 232 – 233.
- BAHLCKE, Joachim. *Landesherrschaft, Territorien und Staat in der frühen Neuzeit*. München 2012, s. 78 – 88.
- BENDA, Gyula. Patrónusok vagy komák. A keresztszülői kapcsolathálók Keszthelyen 1740-1849. In: *Tabula*, 2002, roč. 5, č. 1, s. 3 – 31.
- BLESSING, Bettina. *In Amt und Würden: Bedienstete der Stadt Regensburg von 1660 bis 1802/10*. Regensburg, 2005.
- BOURDIEU, Pierre – PASSERON, Jean-Claude. *La Reproduction. Éléments d'une théorie du système d'enseignement*. Paris: Editions de Minuit, 1970.
- BRAKENSIEK, Stefan. *Fürstendiener – Staatsbeamte – Bürger. Amtsführung und Lebenswelt der Ortsbeamten in niederhessischen Kleinstädten (1750 – 1830)*. Göttingen, 1999.
- CONZE, Werner – KOCKA, Jürgen, eds. *Bildungsbürgertum im 19. Jahrhundert. Industrielle Welt*, Bd. 38, 41, 47 – 8. Stuttgart: Klett-Cotta, 1985.
- ČIČAJ, Viliam. Sloboda alebo tolerancia : konfesijné spoluzitie v uhorských slobodných kráľovských mestách. In: LEDVINKA, Václav – PEŠEK, Jiří. *Město v převratech konfesionalizace v 15. až 18. století*. Praha: Scriptorium, 2014, s. 425 – 433.
- DEMKÓ, Kálmán. *A felső-magyarországi városok életéről a XV-XVII. században*. Budapest: M. Tud. Akad., 1890, s. 201 – 202.
- DOWE, Christopher. *Auch Bildungsbürger : katholische Studierende und Akademiker im Kaiserreich*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 2006.
- FALLENBÜCHL, Zoltán. A Szepeesi Kamara tisztviselői a XVII-XVIII. században. In: *Levéltári Közlemények*, 1967, roč. 38, č. 2, s. 193 – 236.
- FALLENBÜCHL, Zoltán. *Allami (királyi és császári) tisztségviselők a 17. századi Magyarországon: adattár*. Budapest: OSZK, Osiris, 2002.
- FEDERMAYER, Frederik – CSIBA, Balázs – NAGY, Róbert. Komorský radca Lukáš Vattay, richtár Štefan Vattay, ich rodina v Prešporuku a stredovekí predkovia na Žitnom ostrove. *WOCH : ročenka pre genealógiu a regionálne dejiny Bratislavy* 3, 2015, s. 16 – 49.
- FEDERMAYER, Frederik. Nepotizmus a kariéra kráľovského úradníka v 17. storočí (Michal Partinger – radca a pokladník Uhorskej komory z pohľadu genealógie). In: *Historický časopis*, 2021, roč. 69, č. 1, s. 49 – 82.
- FRANZ, Günther, Hg. *Beamtenum und Pfarverstand 1400 – 1800*. Limburg: Lahn Starke Verlag, 1972.
- GÉRA, Eleonóra. A 18. századi Pest-Buda hétköznapi élete a források tükrében. In: *Levéltári Közlemények* 85, 2014, s. 33 – 54.
- GÉRA, Eleonóra. Iparosok társadalmi helyzetének alakulása az újratelepült Budán. Az iparosok képviselői szerve, a Külső Tanács. In: *Urbs* 7, 2012, s. 401 – 424.
- GÉRA, Eleonóra. *Kőhalomból (fő)város. Buda város hétköznapijai a 18. század elején*. Budapest: Könyvpont K.–L'Harmattan, 2014, s. 67– 72.
- GERGELY, Samu. Thököly Imre és a francia diplomácia. In: *Történelmi Tár*, 1886, roč. 9, č. 2, 1886, s. 333 – 352.
- GERTEIS, Klaus. *Die deutschen Städte in der frühen Neuzeit : zur Vorgeschichte der „bürgerlichen Welt“*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1986, 222 s.
- GYÁNI, Gábor. A középosztály és a polgárság múltja, különös tekintettel a dualizmus kori Erdélyre. In: PÁL, Judit – FLEISZ, János, eds. *Erdélyi várostörténeti tanulmányok*. Csíkszereda, 2001, s. 157 – 177.
- H. NÉMETH István. Košice a Drift in the European Municipal Politics. In: HAJDUOVÁ, Mária – BARTOŠ, Martin. *Košice in the Coordinates of European History*. Košice: Kancelária Ústavného súdu Slovenskej republiky, 2013, s. 222 – 246.
- H. NÉMETH István. Végvárak, városok, hadseregszállítók. A felső-magyarországi városszövetség és a védelmi rendszer 1526–1593. *Történelmi Szemle* 42, 2000, s. 203 – 243.
- H. NÉMETH, István. Állam és városok – A szakszerűsödés felé vezető első lépések a városi igazgatásban, 1670 – 1733. In: *Századok*, 2018, roč. 152, č. 4, s. 771 – 808.

- H. NÉMETH, István. Az állam szolgálói vagy a város képviselői? A központosuló várospolitika hatásai a soproni politikai elit átrendeződésére. In: *Soproni szemle : művelődéstörténelmi folyóirat* 61, 2007, s. 125 – 141.
- H. NÉMETH, István. *Kassa szabad királyi város archontológiája. Bírák, külső és belső tanács (1500–1700)*. Budapest: Szentpétery Imre Történettudományi Alapítvány, 2006.
- H. NÉMETH, István. Pre-Modern State Urban Policy at a Turning Point in the Kingdom of Hungary: The Elections to the Town Council. In: SCHLÖGL Rudolf – SAWILLA Jan Marco, eds. *Urban Elections and Decision Making in Early Modern Europe, 1500–1800*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2009, s. 276 – 299.
- H. NÉMETH, István. *Várospolitika és gazdaságpolitika a 16–17. századi Magyarországon. A felső-magyarországi városszövetség*. Budapest: Gondolat, Magyar Országos Levéltár, 2004. 1. zv., s. 398 – 413.
- H. NÉMETH, István. Venerable Senators or Municipal Bureaucrats? The Beginnings of the Transformation of the Eastate of Burghers at the Turn of the Seventeenth and Eighteenth Centuries. In: *The Hungarian historical review : new series of Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae* 1, 2012, s. 49 – 78.
- H. NÉMETH, István. Az öngazgatás és állami felügyelet szimbólumai a magyarországi szabad királyi városokban. In: BUBRYÁK, Orsolya, ed. „Ez világ, mint egy kert...” *Tanulmányok Galavics Géza tiszteletére*. Budapest: MTA Művészettörténeti Kutatóintézet – Gondolat Kiadó, 2010, s. 53 – 62.
- H. NÉMETH, István. Die finanziellen Auswirkungen der osmanischen Expansion auf die Städteentwicklung in Ungarn. In: CAVACIOCCHI, Simonetta, äed. *La fiscalità nell'economia europea secc. XIII–XVIII – Fiscal Systems in the European Economy from the 13th to the 18th Century*. Firenze: Florence University Press, 2008, s. 771 – 780.
- H. NÉMETH, István. Városok a csőd szélén. A magyarországi szabad királyi városok eladósodásának hátteréhez. In: BARÁTH, Magdolna – MOLNÁR, Antal, eds. *A történettudomány szolgálatában. Tanulmányok a 70 éves Gecsényi Lajos tiszteletére*. Budapest; Győr: Magyar Országos Levéltár, 2012, s. 167 – 185.
- HALMOS, Károly. Verbürgerlichung als Veradeligung. Zivilisation in Ungarn – Grenzland und Peripherie. In: STEKL, Hannes et al., ed. *Durch Arbeit, Besitz, Wissen und Gerechtigkeit*. Wien; Köln; Weimar: Böhlau, 1992, s. 180 – 192.
- HANÁK, Péter. A Ringstrasse és a Nagykörút. Bécs és Budapest városfejlődésének összehasonlítása. In: *Világosság*, 1985, roč. 26, č. 2, s. 74 – 80.
- HANÁK, Péter. Társadalmi struktúrák a 19. századi Közép-Európában. In: *Történelmi Szemle*, 1997, roč. 39, č. 2, s. 159 – 177.
- HARTMANN, Anja Victorine – MORAWIEC, Malgorzata – VOSS, Peter, Hgg. *Eliten um 1800. Erfahrungshorizonte, Verhaltensweisen, Handlungsmöglichkeiten*. Mainz, 2000.
- HERBORN, Wolfgang – HEUSER, Peter Arnold. Vom Geburtsstand zur regionalen Juristenelite. Greven und Schöffen des kurfürstlichen Hochgerichts in Köln von 1448 bis 1798. In: *Rheinische Vierteljahrsblätter* 62, 1998, s. 59 – 160.
- HERBORN, Wolfgang. *Die politische Führungsschicht der Stadt Köln im Spätmittelalter*. Bonn, 1977.
- HERMANN, István. A 17. századi pápai katolikus anyakönyv vizsgálata. Kísérlet a kapcsolatháló-elemzés történeti alkalmazására. In: *Sic itur ad astra*, 2004, roč. 16, s. 9 – 28.
- HOLZMAIR, Eduard. Andrea Cetto und Anton Janinalli als Gemeinschaftspächter der Prager Münze. In: *Mitteilungen der Numismatischen Gesellschaft in Wien* 31, 1947.
- HOLZMAIR, Eduard. Die Münzstätte Wien unter Andrea Cetto (1660 – 1665). In: *Numismatische Zeitschrift*, 27, 1934, s. 83– 92.
- HÜBL, Richard. *Die Gegenreformation in St. Pölten*. St. Pölten: Magistrat der Stadt St. Pölten, 1966, s. 22.
- JAHNS, Sigrid. Juristenkarrieren in der Frühen Neuzeit. In: *Blätter für deutsche Landesgeschichte*, 131, 1995, s. 113 – 134.
- KELLER, Márkus. Fogalmak és határaik. A Bildungsbürgertum és az értelmiség fogalmának összehasonlító vizsgálata. In: *Századvég*, 2006, roč. 11, č. 42, s. 131 – 162.
- KEREKES György. *Polgári társadalmunk a XVII. században. Schirmer János 1625 – 1674 kassai kereskedő üzleti könyve alapján*. Kassa: Wiko, 1940.
- KEREKES, György. *A kassai kereskedők életéből harmadfél század: 1687 – 1913*. Budapest: Orsz. Iparegy., 1913.
- KHAVANOVA, Olga. Az apai érdemeket a fiúkban jutalmazni... Az iskoláztatás privilégiuma Mária Terézia uralkodása idején. In: *Századok*, 2005, roč. 139, č. 5, s. 1105 – 1129.
- KÖKÉNYESI Zsolt. A hasznos állampolgár képzése. Közjó és oktatás-nevelés kapcsolata a 18. századi Habsburg Monarchiában. In: *Történelmi Szemle*, 2016, roč. 58, č. 4, s. 519 – 532.

- MAKSAY, Ferenc. Urbáriumok: XVI-XVII. század. Budapest: Akadémia Kiadó, 1959.
- MAREČKOVÁ, Marie. Politická autonomie a vnitřní samospráva východoslovenských svobodných královských měst v 17. století. In: *Historický časopis* 41, 1993, s. 543 – 550.
- MARRAUD, Mathieu. *De la ville à l'État, la bourgeoisie parisienne, XVIIe-XVIIIe siècle*. Paris: Albin Michel, 2009.
- MÜLLER, Rainer A. Aristokratisierung des Studiums? Bemerkungen zur Adelsfrequenz an süddeutschen Universitäten im 17. Jahrhundert. In: *Geschichte und Gesellschaft* 10, 1984, s. 31 – 46.
- NAGY, Iván. *Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal. 13 köt.* Pest: Bejmel és Kozma, Ráth, 1857. 11. zv.
- PAULUS, Stefan. Rolle und Bedeutung des Beamtentums in Veit Ludwig von Seckendorffs „Teutscher Fürsten-Stat“ (1656). In: *Jahrbuch für europäische Verwaltungsgeschichte*, 19, 2008, s. 85 – 118.
- PO-CHIA HSIA, Ronnie. *Society and Religion in Münster, 1535–1618*. New Haven: Yale University Press, 1984, s. 93 – 116.
- REINHARD, Wolfgang – HÄBERLEIN, Mark. *Augsburger Eliten des 16. Jahrhunderts. Prosopographie wirtschaftlicher und politischer Führungsgruppen 1500–1620*. Berlin, 1996.
- RÜGGE, Nicolas. *Im Dienst von Stadt und Staat: der Rat der Stadt Herford und die preußische Zentralverwaltung im 18. Jahrhundert*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2000, 387 s.
- SCHIEBER, Sándor, ed. *Magyar-zsidó oklevéltár. Zv. 8*. Budapest: Magyar Izraeliták Országos Képviselete, 1965.
- SCHULZ, Günther, Hg. *Sozialer Aufstieg: Funktionseliten im Spätmittelalter und in der frühen Neuzeit*. München, 2002.
- SOÓS, Ferenc. Lippay György és a pozsonyi pénzverde. In: *Numizmatikai Közlöny* 94–95, 1995 – 1996, s. 39 – 47.
- SZÚCS, Jenő. Das Städtewesen in Ungarn im XV-XVII. Jahrhundert. In: SZÉKELY György – FÜGEDI, Erik. *La Renaissance et la Réformation en Pologne et en Hongrie. 1450–1650*. Budapest: Akadémia Kiadó, 1963, s. 97 – 164.
- ŠPIESZ, Anton. Der Wiener Hof und die Städte des Königreiches Ungarn in den Jahren 1681 – 1780. In: RAUSCH Wilhelm, ed. *Die Städte Mitteleuropas im 17. und 18. Jahrhundert*. Linz/Donau 1981, s. 83 – 95.
- ŠPIESZ, Anton. Rekatolizáció na Slovensku v mestách v rokoch 1681–1781. In: *Historický časopis* 39, 1991, s. 588 – 612.
- ŠPIESZ, Anton. *Slobodné kráľovské mestá na Slovensku v rokoch 1680 – 1780*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1983, s. 29 – 46.
- THALY, Kálmán. Schiessler Gáspár kassai polgár naplója a Rákóczi-korból, 1703–1713. In: *Történelmi tár*: 1. s. 7, 4, 1884, s. 740 – 749.
- TÓTH, Árpád. Hivatali szakszerűsödés és a rendi minták követése. Pest város tisztviselői a reformkorban. In: *Tanulmányok Budapest Múltjából* 25, 1996, s. 27 – 60.
- TUZA, Csilla. Buda polgármesterei, 1686–1783. In: *Levéltári Közlemények* 70, 1999, s. 23 – 38.
- VISKOLCZ, Noémi. *A mecenatúra színterei a főúri udvarban: Nádasdy Ferenc könyvtára*. Szeged: SZTE, Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, 2013, s. 240 – 241.
- VISSI, Zsuzsanna – TROSTOVSKY, Gabriella – TUZA, Csilla – H. NÉMETH, István – CSAVLEK, Judit. *Libri Regii – Királyi Könyvek, 1527–1918*. Budapest: Magyar Országos Levéltár, 2006.
- VONDUNG, Klaus – DILCHER, Gerhard, eds. *Das wilhelminische Bildungsbürgertum: zur Sozialgeschichte seiner Ideen*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1976.
- VÖRÖS, Károly. A modern értelmiség kezdetei Magyarországon. In: *Valóság*, 1975, roč. 18, č. 10, s. 1 – 20.
- VÖRÖS, Károly. *Budapest legnagyobb adófizetői: 1873–1917*. Budapest: Akadémiai Kiadó 1979.
- ZIMMERMANN, Wolfgang. *Rekatholisierung, Konfessionalisierung und Ratsregiment. Der Prozeß der politischen und religiösen Wandels in der österreichischen Stadt Konstanz 1548–1637*. Sigmaringen: Thorbecke, 1994, s. 172 – 183.
- ZSOLDOS, Attila, ed. *Matricula Universitatis Tyrnaviensis 1635 – 1701 / A Nagyszombati Egyetem anyakönyve 1635 – 1701. Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből II*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, 1990.